

A Keresztény Magvető

megjelenik minden két hónapban egyszer, legkevesebb 2 iv tartalommal.

A *Keresztény Magvető* a szabadelvű kereszténység szolgálatában áll. Célja: a tiszta keresztény teizmus magasztos eszméit a jelenkor különböző gondolat áramlatai közt fennlartani s emellett szolgálni azoknak az érdekeknek is, melyek az egyház s különösen az unitárius és más szabadelvű egyházak életére történelmi vagy gyakorlati szempontból vonatkoznak.

Evégre közöl hit-bölcseleti és történelmi tanulmányokat, értekezéseket, szépirodalmi munkákat s másnemű dolgozatokat s azonkívül az oktatás- és nevelésügynek is tért szentel; az egyházi és oktatásügyi nevezesebb mozgalmakat figyelemmel kíséri.

Előfizetési ára egész évre: 40 leu. Pártolódij egész évre: 60 leu, mely összeg dr. *Kiss Elek* teol. akad. tanár címére küldendő (Cluj-Kolozsvár, Unitárius Kollégium). Az Unitárius Irodalmi Társaság alapító és rendes tagjai félárban kapják a folyóiratot.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LIV. ÉVF.

1922. NOV.—DEC.

6. FÜZET.

„IME, HIRDETEK NEKTEK NAGY ÖRÖMET“.

A vallási költészetnek egyik legszebb virága az, amely a betlehemi mezőkre lehozza az ég angyalait, hogy ébresszék, Isten dicsőítésére serkentsék és örömeire hangolják az egyszerű pásztorokat a Jézus bölcsőjénél. Azoknak a szép legendás napoknak az emléke mélyen belevésődött a keresztény emberiség lelkébe. Ártatlan gyermek seregek ma is azoknak a hatása alatt misztikus sovárgással várják a karácsony éjszakáját, s kitörő örömmel fogadják az „Angyal” ajándékait. Oh ti mosolygó kedves gyermek-lelkek, milyen boldogok vagytok, hogy ti még tudtok hinni az angyalok járásában, hogy szinte látjátok azokat a himes szárnyu égi követeket, akik az esti szürkületben, apró gyertyák fénye mellett végig suhannak szobácskáitokon. Nektek valóban ünnep a karácsony éjszakája. Ti nem kérditek, hogy való-e vagy álom az, amit láttok. Nem kérditek, hogy a karácsonyfa zöld ágait miféle kéz díszítette csillogó ajándékokkal, hanem vígan ugrándoztok körülötte s gyönyörködtek a reátok sugárzó fényességben.

Lám, mi nagykoruak alig tudunk már hinni s alig tudunk örvendeni. Nekünk a karácsony csupán egy jó alkalom, hogy a gyermek-mesékkel örömet szerezzünk a kicsinyeknek, de a mi lelkünket elkerüli minden fény és minden melegség. A mi lelkünk reményvirágait elhervasztották az élet zordon viharai s a mi hitünket elvitte a kételkedés józansága. Mi ugy jártunk, mint az a gyermek, aki az angyal-hozta szép babát összetörte s akkor csalódva látta, hogy az nem baba többé, hanem hitvány fa- vagy cserépdarab, melyet el kell dobnia. Vagy mint az a gyermek, aki nem elégedett meg az apró gyertyák reá sugárzó fényével, hanem azt kezével fogta meg s azután sebeit az édes anyai szeretet alig tudta meggyógyítani, vagy ugy mint az a gyermek, aki igen sokat várt a karácsonyi angyaltól, s amikor nem teljesültek kívánságai, akkor dacos sirással fordult el a lekicsinyelt ajándékoktól. Addig kritizáltuk, addig boncolgattuk a multat, hogy a legendák külső burkolatával együtt eldobtuk magunktól az élő hitet, megöltük a vallásos érzést s a külső fény után való kapkodással megsebeztek lelkünket. Az ész tulbecsülésével elveszítettük szívünket. És most itt állunk, mint a szárnyaszegett madár csüggedten és lemondással lelkünkben. Nincsen ami a megbillent egyensúlyt helyreállítsa. Kopár és

puszta lett körülöttünk a láthatár s ma nincsen, ami fényt derítsen az elhagyott bethlehemi mezőkre.

És én mégis örömet hirdetek. Nem a külső fény és látszat által nyújtott örömet, hanem azt, amely a való élet igazi mélységeiből származik. Nem a gyermek-mesék szemképrázlató örömét, hanem azt, amely a meglett ember komoly lelki világból fakad. Nem a külső érzékeket ingerlő anyagias örömet, hanem a kebel titkos mélységeiben lakozó boldogságot. Nem azt az örömet, melyet ez a világ ad s ugyan az el is vehet, hanem azt, amely nem e világból való, s amelyet a világ szeszélyes hullámozása meg sem keseríthet. Hirdetem a hit örömét, mely a máglyák tüzeiben is Istent dicsérő himnuszokat zeng. Hirdetem a tiszta öntudat, a nyugodt lelkiismeret örömét, amely a csalódások tengerében is megtalálja azt a biztos sziklát, melyről egykedvűen nézi az élet háborgását. Hirdetem a hűség örömét, amely a rabláncok között is látja a szabadság mentő angyalát. Hirdetem a szeretet örömét, mely az ellenség háborgatásai közben is a lélek összhangját biztosítja. Hirdetem a reménység örömét, amely életünk pusztaságaira is a bizalom virágait varázsolja. Hirdetem az evangélium örömét, amely „Istennek hatalma minden hívők üdvösségére“.

Az ember ma is ember. Az evangélium ma is evangélium. Ez a két szövetséges társ, mely a múltban annyi vészt és vihart kiállott, bármennyire is eltávolított ma egymástól, de meg kell hogy találja újra egymást. És ahol összetalálkoznak és összeölelkeznek, ott megértik a karácsonyi angyal örömeit s ott az elárvult puszta mezőket ismét az ég dicsőségének fénye ragyogja be.

V. A.

JÉZUS ÉS AMIT Ő AKART.

Bizonyára helyénvaló lesz, ha mindjárt a kezdetén, a bevezetésben, a Jézus vázlatos élete történetét a lehető egyszerűen és röviden elmondom.

Jézus négy vagy öt évvel — pontosan nem tudjuk — előbb született, mint közönségesen tudva van. Vagyis mai ismereteink szerint születése köztudomásszerinti időpontja négy vagy öt évi hibát jelent. Születéshelye — ami különben engem közelebbről nem foglalkoztat — a néphagyománytól eltérőleg Nazaret volt, egy kis dombos falu Galilea északi részén. Atyjának neve József, anyjáié Mária. Gyermekkoráról egyáltalán semmit sem tudunk. Némi világot arra legfeljebb úgy deríthetünk, ha gondolóra vesszük abban az időben egy közönséges falusi ember életét. A hagyomány szerint szülői a nép szokásához hiven, a templomban bemutatták Istennek. Egyik evangélista azt is elbeszéli, hogy az egyik évi zarándoklás alkalmával 12 éves korában szülői felvitték a templomba, hogy egyik nagy, évi ünnepen résztvegyenek. Itt a történet szerint igen figyelemre méltó szellemi tulajdonságáról és értelmi erőről tett bizonyosságot. E futólagos áttekintésen kívül gyermekkoráról és ifjúságáról vagy férfikora kezdetéről nem tudunk egyáltalán semmit. Ő nem tanult tudományt, sem filozófiát. De valószínűleg tanulta népe hagyományait, mondáit, a korábbi idők csodáit és az atyák fontos mondásait. Kétségtelenül tanult mesterséget is és a hagyomány hihetőleg helyes úton jár, midőn azt mondja, hogy atyjának, az ácsmesternek mestersége volt az. Ez, amint némelyek szociális felfogása szerint megtörténhetnék, nem von le semmit méltóságából s azt a kérdést nem érinti, hogy vajjon helyesen volt-e nevelve vagy nem. Abban a korban a zsidók között csaknem általános szokás volt, hogy minden gyermeket mesterségre tanítsanak. Azt szokták mondani, hogy „az az ember, aki nem tanítja gyermekét mesterségre, tolvajnak neveli.“ Úgy, hogy ez, amint mondám, nem volt semmi befolyással

arra, hogy korának szokása és felfogása szerint ő tudós vagy jól képzett ember ne lehetne. Az első fontosabb adatot róla a Keresztelő Jánossal való összeköttetéséből nyerjük, aki mint új reformátor, a Jordán folyóban megkeresztelte azokat, kik ékesszólása és tudománya hírére hozzámentek, hirdetve nekik az Isten országa közeledését. Jézus körülbelül 30 éves korában jön Jánoshoz. Legalább ideiglenesen tanítványa lesz és elfogadja tőle a keresztelést. Nem kezd mindjárt prédikálni. De Jánost nemsokára elfogják és börtönbe vetik. Ekkor Jézus az eltávolított próféta palástját magára ölti, vállalja hivatását s a nép közé megy, ajkain ugyanazokkal a szavakkal, mint János tette, — az Isten országa közel van.

Nyilvános élete ekkor kezdődött és — a tudomány legújabb megállapítása szerint — egy évnél nem sokkal tartott tovább. Talán egy és fél évig. Egyik evangelium szerint 3 évig. Van egy nem sok alappal bíró olyan hagyomány is az őskeresztény egyházban, mely szerint 50 éves koráig élt volna. Ezeket a mondákat természetesen az ő tényleges élete történetébe nem foglalhatjuk bele. Nyilvános élete tehát egy évnél nem sokkal tartott tovább. S ennek az egy évnél a történetébe szorul bele mindaz a tanítás, mindaz a munka, az a gyöngédség, rokonszenv, példaadás, az az inspiratio és magasabbrendű szeretet Isten és ember iránt, melyek őt a világtörténelem legnagyobb alakjává tették. Mi nem dönthetjük el az események rendjét. Maguk a tudósok is ép e pontra vonatkozólag nincsenek egy nézeten. Mi csak azt tudjuk, hogy prédikált a tenger mellett, a falukban és városokban, Kapernaumban és északi Galilea más városaiban. És azután tudjuk, hogy az év vége felé megjelenik Jeruzsálemben a nagy ünnepen; ott összeütközésbe kerül a zsidók főembereivel, s hogy a római hatalom kezére játsák és hogy végre mint gonosztevőt megfeszítették. — Röviden ez az a vázlatos történet, melyet talán az egész világ legfelségesebb életéről tudunk.

Most reá akarok mutatni bizonyos dolgokra, melyeket Jézus egyáltalán nem akart véghezvinni; azután pedig azokra, melyeket célul tűzött maga elé. Amaz — szeretném, ha mindenki tisztán látná — ellentétben áll azzal az igénnyel, melyet sokan Jézussal kapcsolatba hoznak vagy amit róla beszélnek és tanítanak. Viszont szeretném, ha mindenki tisztán és határozottan látná legalább a körvonalait, hogy mi volt az, amit

Jézus valóban tanított, amit maga elé célul tűzött és amit teljesített.

Szükségesnek tartom, hogy elsősorban a kérdés nemleges oldalát vegyük vizsgálat alá, vagyis, hogy mi volt az, amit Jézus nem akart.

Először: Ő nem akart tanítani vagy megállapítani semmiféle tanalakat. Vizsgálhatjuk a hitvallásokat visszamenőleg ép annyira, amennyire nekünk tetszik, vizsgálhatjuk az üdv rendszerét. Tanulmányozhatjuk a kereszténység nagy tanait — és csaknem minden esetben azt fogjuk látni, hogy *az emberek tanai azok Jézusról és egyáltalán nem a Jézus tanai*. Amint már többször kifejeztem, én hiszem, — ami bizonyos magasabb szempontból minden vallásalapítóról nem mondható el, — hogy Jézus, az ő élete, tanítása ihletése, hirneve, nevének a kiválósága a miénk is. Ezzel nem akarom azt mondani, hogy az ő eszméi az Istenről, az emberről és a sorsról pontosan megegyeztek volna a miénkkel. Csak azt mondom, hogy életének a szelleme, hangulata, célja — kétezer évre visszamenőleg — gyakorlatilag összhangban van a mi mai életünk szellemével, hangulatával, céljával és hogy ő nem lehet felelős a tanokért, melyeket a zsinatok, a papok és pápák reá erőszakoltak, — mert ez tulságosan nehéz teher arra, hogy az ő nagy jelleme elviselhesse. Jézus tehát nem tanított, nem akart semmiféle üdvrendet vagy tervet tanítani a szó modern értelmében. Nem tanított semmiféle theologiai rendszert. Ha ő azért jött, hogy a világot a bűneset következményeitől megszabadítsa, nagyon különös, hogy nem szól soha semmit arról. 'Ha azért jött, hogy szenvedjen és meghaljon s ezáltal Istennek haragját kiengesztelje, hogy az ember ismét szabad legyen, — nem különös-e, hogy soha egy szót sem mond arról? Ha ő az örökkévaló háromságnak a második személye volt, — nem különös-e, hogy erről sem szól soha semmit? És így vizsgálat alá vehetjük egymás után mindegyik tant, s mindazt, amit Jézusról állítanak és csaknem minden esetben arra a meggyőződésre fogunk jutni, hogy ő nem felelős semmi tekintetben azokért.

Másodszor: Ő nem akart alapítani az emberek között semmiféle egyházi szervezetet vagy valami más olyan szervezetet, mely kizárólag a maga számára foglalhatná le az igazságot, a szeretetet, az irgalmat, az isteni megbocsátást, mely

a maga hatalmánál fogva tetszés szerint felvehet vagy kizárhat valakit. Ő nem beszélt soha semmiféle egyházi szeretetről; nem emelt korlátokat. Egyszerűen beledobta igazságát — amint maga mondta — kovász gyanánt a világhullámvás nagy sokaságába, a forrongó életbe és hagyta, hogy átjárja azt és tegye kötelességét. Beledobta befolyását, személyiségének hatalmát a történelmi fejlődés nagy, szabadon folyó áramlatába és hagyta, hogy megtisztítsa, áthassa, alakítsa azt az áramlatot, ahogy tudja. Ő nem szervezett egyházat, nem alapított sem pápaságot, sem papirendet, sem felsőbb vagy alsóbb papságot, nem, semmiféle tekintélyt, melynek hatalma volna kötni vagy oldani mennyben vagy földön. Nem adott senkinek semmiféle kulcsot; nem is igényelte, hogy valakinek valamilyen kulcsokat adhasson. Nem alapított semmiféle szervezetet, mely az ő nevről vagy valami más nevről volna nevezhető.

Harmadszor: Ő nem alapított semmiféle szentséget. A protestáns egyház szerint két szertartás van: a keresztség és urvacSORA. A katolikus egyház hét szentséget tanít: keresztség bérmálás, oltári szentség, bűnbánat tartás, utolsó kenet, és házasság. Mindezekre vonatkozólag Jézus meg sem kísérelte, hogy valamilyen intézkedést tegyen. A keresztelés megvolt már a Jézus kora előtt. Jézus nem kereszttelt senkit: a Kereszttelő János kezéből egyszerűen elfogadta a szertartást, mint valami közönséges dolgot és tanítványai hasonlóképpen elfogadták azt később. Arra vonatkozólag nem állított fel soha semmiféle törvényt. Jézusnak még az urvacSORának, mint maradandó intézménynek az alapításáról sem volt semmi kialakult képzele. Tanítványainak egyszerűen azt mondta: Ezt, ha vacsoránál ültök, tegyétek az én emlékezetemre, emlékezzetek reám, ha megtöritek a kenyeret és emlékezzetek reám, ha isztok a pohárból.

De jegyezzünk meg egy dolgot az egyház szervezetének, mint a világban fennmaradt hatalomnak a kérdésére vonatkozólag, valamint a szentségeknek, mint a világban fennmaradt erőknél az intézményére vonatkozólag is. Ha Jézust helyesen értelmezzük, azt mondta, hogy a világnak a mostani rendje 25 éven belül véget ér, mielőtt az emberek elmulnának mindnyájan, kikeről ő beszélt. Képtelenség tehát ilyen várakozás mellett azt gondolni róla, mintha föltételezte volna, hogy valamilyen egyházi szervezetre, vagy bármiféle szentségnek a felállítására valami szükség lett volna. A világnak a mostani

állapota gyorsan véget ér s a régi rend helyét majd új ég és föld foglalja el. Közben pedig semmi mást nem tett, mint hirdette, aminek hirdetésére jött, az örömmizenetet. Nagyon sok tehát negatív szempontból, amire Jézus még csak kísérletet sem tett.

Azonban fordítsuk most figyelmünket azokra a dolgokra, melyek nem egészen újak, de újak annál az erőnél és elevenségénél fogva, mellyel Jézus azokat hirdette; újak abból a szempontból, hogy a világ állapota politikailag, társadalmilag vallásilag és erkölcsileg abban az időben annyira alkalmas volt azok létesítésére, mint soha azelőtt. Jézus kora állapotaihoz is alkalmazkodva, bizonyos nagy eszméket olyan erővel és frissességgel hirdetett, melynél fogva azok alkalmasokká váltak arra, hogy a kereszténységet — ha ugyan e név említése azokkal kapcsolatban már megengedhető — egyetemes és örökkévaló szellemi vallássá tegyék. Ne feledjük, hogy én most a kereszténységet nem szándékozom meghatározni. Én csak azt mondom, hogyha ezek a dolgok, melyeket a legnagyobb fontosságúnak tartok azok között, melyeket Jézus valaha tanított, lényegeseknek tekinthetők, oly lényegeseknek, hogy a „keresztény“ név talál azokra, akkor a kereszténység rendeltetése az volt, hogy világot átölelő és örökéletű vallás legyen.

Mik voltak ezek a dolgok? Egyik az, hogy ő kora gondolkozásába és életébe azt a tudatot akarta belevinni, amit úgy jellemezhetnék, hogy Isten imádása mindenütt lehetséges (delocalisatio). Az ő idejéig Istent vagy az isteneket általában meghatározott helyeken imádták. Menjünk vissza a régi barbár népekhez és azt fogjuk látni, hogy sohasem fordult elő közöttük, hogy istenüket valahol közvetlenül imádhatták volna. Isten, akit imádtak, magát valami különös módon, valami különös helyen nyilatkoztatta ki. E meghatározott helyen ő megbeszélést szokott tartani imádóival. Másutt sehol nem volt található. Itt is csak bizonyos különös formásokkal vagy szolgálattal kapcsolatban, de másképp sehogy. Ha kegyét meg akarták nyerni, szent helyéhez kellett menjenek. A régebbi időben az istenek imádása a görögök között helyhez kötött volt. Ha valaki idegen országba ment vagy hazája határain túl, a saját istene hatáskörén kívül esett. Vagy magával kellett, hogy vigye istent képmás alakjában, vagy istennek kellett a saját hatalma határait átlépni. Ha új várost, új civilizációt akartak alapítani, mint

Vergilius Aeneas története c. műve szerint Trója városának elpusztulása után Róma városát, bizonyos mennyiségű szent földet kellett, hogy vegyenek és magukkal vigyenek arról a helyről, ahol az isten lakni szokott. Feltételezték, hogy isten ily módon ide-oda szállítható és ez volt az egyetlen mód, mi által őt idegen országba vihették és ott sajátos vallásukat megalapíthatták. Így volt lényegileg a zsidók között is. Emlékezzünk a régi bibliai történetekre: amikor a zsidók valamely ellensége valamely magaslaton támadta meg őket, megfélemlítés végett a héber Istent a hegyek Istenének nevezték, úgy gondolkozva, hogyha lecsalhatják őket a sík területre, könnyebben megverhetik; vagy ha a filiszteusok zsákmányul ejtették a frigyládat és a zsidó táborból elvitték, a zsidók egészen levertek és tehetetlenek voltak, míg azt ismét vissza nem kapták. A régi időkben ez általános felfogás volt. A samariabeli asszonnyal való ama híres beszélgetésben, midőn ő azt a kérdést veti fel, hogy vajjon hol van a Jahve imádásának a valódi helye, mondván: mi ezen a hegyen imádjuk őt, de ti azt mondjátok, hogy Jeruzsálemben kell imádni, — természetesen azt várta, hogy ezt fogja mondani, tudva, hogy ő zsidó, — mit mondott Jézus? Eljön az idő és az most vagyon, midőn sem ezen a hegyen, sem Jeruzsálemben nem fogják imádni az emberek az Atyát. Az Isten lélek — ime a nagy, a felszabadító ige! — az Isten lélek és akik őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják. E pillanattól kezdve a világ legkiválóbb gondolkozói tudatára ébredtek annak, hogy a mindenség Istene nem lakik kézzel csinált templomokban, hanem a szív tisztasága és a lélek nemessége által mindenütt látható, mindenütt megtalálható.

Egy másik nagy dolog, mit Jézus a világgal meg akart értetni, az a gondolkozás volt, hogy nem a vallásos élet külső nyilvánulása a fontos, hanem a szív állapota, mely azt létrehozza. Ez ideig, mint sok egyéb dologban is, az egész világon ellenkező felfogás uralkodott. Rómában vagy Athénben soha sem vetődött fel az a kérdés, hogy milyen az imádó szív állapota. Jupiter nem gondolt ezzel. Apollo nem törődött annak az embernek a lelki állapotával, aki oltárához közeledett. A régi istenek nem vizsgálták a lélek titkos rejtekeit. Csak az imádás külső pompáját kívánták. Mindenkinék alkalmazkodni kellett az előírt szertartáshoz; a felajánlott áldozatot sajátos

szavakkal, sajátos módon véghez kellett vinni. Ha ezt megtette egyebet se kívántak tőle. Ez volt tehát a népszerű felfogás a legtöbb zsidónál. Ez az, mit Jézus a farizeusokban megtámadott, kik magukat koruk legbuzgóbb és legvallásosabb embereinek gondolták. Ti megfizetitek a tizedet — mondá — az ánizsból és köményből; ti ebben nagyon lelkiismeretesek vagytok. Megszélesítitek a phylacteriumokat (az a kis tartály, melybe a szentírást zárták, bűv- vagy óvszer-féle, melyet a homlokon vagy karon viseltek). Ebben kifogástalanok vagytok. Ügyeltek arra, hogy a templomi imádkozás, a szertartás tökéletes legyen; hogy a pohárnak és tálnak külső része kifényesíttessék s fehér és tiszta legyen. Miben van tehát a hiba? Abban, hogy a szívben nincs szeretet, nincs magasabbrendű, tiszta, nemes szándék; és Isten, aki az egész világ Istene, nem törődik semmit a ti szertartásaitokkal, áldozataitokkal, bűv- és varázsszereitekkel, nyilvános szolgálataitokkal. Ő a szívet nézi. Az az igazszívű, aki az Istent megtalálja. Ezóta kezdték megérteni, hogy a tisztaszívűek az Istent meglátják. Az a békeségre igyekvő, az szeretet igazán, aki segít másón, aki nemes és igaz, aki igazán imádja Istent.

Egy harmadik dolgot is maga eleibe tűzött Jézus, mely az elmondottakkal szoros kapcsolatban áll s melynek olyan meásszemenő jelentőséget adott, hogy az általa egészen mássá lett. Jézus a világtörténelemben mindenkinél világosabb és megragadóbb módon tanítja, hogy az Istenhez jutás egyedüli útja az embertársainkhoz való helyes viszonynak a felismerése. Az embertársainkhoz való helyes viszony által találhatjuk meg Istent. Gondoljunk arra, hogy erre vonatkozólag mit mond: „Ha a te ajándéodat az oltárra viszed és ott megemlékezel arról, hogy a te atyádfiának panasza van ellened, hagyd ott az oltár előtt a te ajándéodat és menj el, előbb békéld meg a te atyádfiával és azután eljövén, vidd fel a te ajándéodat.” Ebben van megjelölve az emberekhez való helyes viszony. Az embertársainkkal való megbékülés nyitja meg az útát Istenhez. A szertartás nagyszerűségében, az áldozás pompájában, a bemutatás bőkezűségében nincs semmi haszon, ha hiányzik az embertársainkhoz való helyes viszony tudata és gyakorlata.

Lehetetlen nem látni ennek a tanításnak mély, egyetemes, szellemi jelentőségét. Ha Isten egyetemes lélek, akkor nem

közelíthetjük meg őt azzal, hogy egyik helyről a másikra megyünk. Semmivel sem juthatunk közelebb hozzá. ha az oltáron valami állatot megégetünk, vagy ha valami szolgálat végzésére ide-oda megyünk. Ha azonban szívemben mívelem és életemben kifejezésre juttatom a nemes, a lekötelező, a gyöngéd és humanus tulajdonságokat, melyeket istenieknek nevezünk, akkor hasonló leszek Istenhez. És a hozzá való hasonlóság által megközelítem őt, közelebb jutok hozzá és helyes viszonyba vele. Egy ilyen lényvel való helyes viszonybajutásnak ez az egyedül lehetséges útja.

A világtörténelemben itt tűnik fel először az a mély szellemi belátás, mely a szegény halandót az istenivel egy síkba helyezi. Itt, ebben a magasabb gondolatban van az a találkozó pont, mely az Isten- és emberszeretet két nagy parancsolatát összeköti és egyesíti.

Továbbá Jézus tanítja az Isten atyaságának az egyetemeségét és annak kiegészítő részét, az ember testvériségét. Előbb már érintettem azt a nehézséget, mellyel Jézusnak azt a nagy gondolatát az emberek fogadták, hogy az egy Isten, aki lélek, mindenütt van s hogy ez az eszme az emberiség egyetemes testvériségének az eszméjével szorosan összefügg. Ez ma annyira természetes előttünk, mint a mult század találmányai és felfedezései. Hogy ez eszme jelentőségét felfoghassuk, vissza kell mennünk és vizsgálnunk annak keletkezését. Menjünk vissza a történelem folyamán amaz időig, mely a Jézus korát nem sokkal előzte meg és keressünk olyan erőket, melyek képesek voltak áthatni a világot s azt fogjuk látni, hogy odáig egy egyetemes Isten gondolata sohasem foglalkoztatta az embereket. A világ rendes gondolkozóinak sohasem jutott eszébe, hogy az ő istenük törődött volna valamit más népek istentiszteletével. Más népeknek nem volt semmi közük istentiszteletükhöz. Csak úgy vehettek részt abban, ha a törzs befogadta vagy el tudták hitetni, hogy valamelyik családhoz tartoznak. Isten a *mi* törzsünk, a *mi* családunk istene és nem a földkerekségén élő semmi más népé. Nemcsak, de nem is kívánt másé lenni. Nemcsak nem törődött más népek imádás-módjával, hanem egyenesen ellenséges indulattal viseltetett azok iránt. De Jézus végtelen magasságba emelte — hogy mindenki láthassa — az Isten Atyaságának a tanát, mellyel az egyetemes testvériség eszméje együtt jár. Lehel, hogy mi még nem vagyunk elég

civilizáltak ahoz, hogy egy kis fénysugárnál többet tudjunk felfogni, amit az egyetemes testvériség jelent. Azt a reményt jelenti az, minden vonatkozásában, melynek teljesítését Jézus magára vállalta, de amelynek igazságát bebizonyítani meg sem kísérelte: azt jelenti, hogy míg az emberek a benső élet művelésére, mely őket jövőendő sorsuk nagyságára alkalmassá teszi, gondot fordítanak, — nagyon kis jelentősége van annak, hogy gazdagok-e vagy szegények, műveltek vagy műveletlenek, hogy életviszonyaik a világon milyenek. Ki ne látná, hogy minő megkönnyebbülés volt ez azokra nézve, kik bilincsek közt voltak, minő remény a lefiportaknak, számkivetetteknek, a szegényeknek? Ez a világ vallásos felszabadulásának a proklamálása volt.

Még a Jézus Isten-országa eszményéről akarok szólni. Az ige, melynek hirdetésével elindult, az volt, hogy egy bizonyos ország, az Isten országa, a mennyország közel van. Megakarom mondani őszintén, hogy a világ legkiválóbb tudósai nincsenek egy véleményen arra nézve, hogy vajjon Jézus valóban várta-e az ő csodálatos második eljövételét a felhőkben és országának megalapítását csuda által, avagy ezt az eszmét, mely abban az időben a zsidó gondolkozásban általános volt, a halála utáni írók tulajdonították neki. Olyan kérdés ez, melyre nézve a tudomány véleménye megoszlik. Én hajlandó vagyok hinni, hogy ő elfogadta azokat az eszméket. Nem látok semmi kisebbitőt reá nézve e felfogásban. Ha valaki ma ilyen eszméket hirdetne, kétségtelenül azt mondanák róla, hogy vagy tudatlan vagy bolond. De amikor Jézus azokat hirdette, a világ rendjéről nem volt semmiféle kialakult felfogás, ami az ilyen hitnek útjában állhatott, vagy azzal szembehelyezkedhetett volna. Általános volt annak a kornak az a hitfelfogása, hogy Isten a világot csodálatos és önkényes jog szerint kormányozza. Egy akkori intelligens, mívelt zsidó ép olyan könnyen hitte, hogy Isten csoda által megnyithatja az egeket, hirtelen leszállhat. újjáteremtheti a világ rendjét s megalapíthat egy isteni országot, mint ahogy hittek a napkeltében, a harmatban, az esőben. Nincs semmi ok tehát arra, hogy aggodalmat tápláljunk Jézus értelmi belátásával és értelmi erejével szemben, ha el is fogadjuk azt a feltevést, hogy ő betűszerint hitt ebben a második eljövételben. Nincs jelentősége előttem annak, hogy vajjon hitt-e abban vagy nem. Az a lényeges, hogy mit hirde-

tett ennek az országnak a természetéről arra vonatkozólag, hogy kik lehetnek annak polgárai s milyen lesz annak a polgárságnak állapota. Ő azt hirdette, amiben minden magas szellemű, vagy reményteljes ember hisz mindig, egy isteni ország eljövételét, a világnak eszményi, emelkedettebb szellemű, szebb állapotát, mindegy, hogy vajjon hirtelen az égből száll-e alá vagy korszakokon át tartó fejlődés útján, fokozatosan áll elő.

Még egy szempontra akarom irányítani a figyelmet, ami a világtörténelemben valami újszerű, arra, hogy ő nem tette függővé semmiféle hitvallástól, hogy a polgárságnak abban milyen állapota lesz. A kapu fölé nem írt semmiféle jelszót, sem keresztényt, sem pogányt. Nem kívánt semmi áldozatot, semmiféle szertartást, semmi különös vallásos szolgálatot. Nem kívánta, hogy valaki tagja legyen ennek vagy annak a szervezetnek. Nem beszélt soha azokról a dolgokról, melyeket követői tudatlanul vagy helytelenül szavaiba belemagyaráztak. Ennek az eljövendő országnak a kapuját megnyitotta és azt mondta, hogy az azon való belépésnek egyetlen feltétele a jóság — semmi egyéb. A világ megszokott eszméi ebben az országban érvényüket veszítik. Azt mondta: A pogányok fejedelmei uralkodnak és azok, akik hatalmasok, mesterek. De nem így lesz tiközöttetek. Aki köztetek nagy akar lenni, legyen szolgál; és aki a leghívebben szolgál, az lesz mindenek között a legnagyobb. Mert az embernek fia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon; nem azért, hogy megtartassék, hanem hogy megtartsa; nem azért, hogy mások adják magukat érte, hanem hogy ő adja magát másokért.

Ez az az eszmény, melyet Jézus, mint az ő nagy eljövendő országának egyik uralkodó gondolatát, olyan világossá és tisztává tett, tekintet nélkül arra, hogy miként vagy mikor jön az el. Minden gondolatunkat öszpontosítsuk ide. Ez Istenországába a jóság nyer bebocsáttatást és szolgálat tehet nagygyá. Van-e szebb, magasztosabb, nemesebb eszmény ennél, mely újjászülheti az emberiséget, újjá minden tudományt, minden filozófiát.

És ez a gondolat az utolsó ponthoz vezet, melyet szintén nyomatékosan akarok hangsúlyozni. Jézus a szó közönséges értelmében nem volt értelmi tanító vagy vezető. Nem alkotott semmiféle filozófiai rendszeri. Nem tanított semmit tudományról. Nem beszélt a világegyetem igazi természetéről, a föld kelet-

kezéséről, az ember származásáról. Nem voltak újonnan feltalált elméletei, melyek által megfejthetné a világ politikai rejtélyeit. Nem becsülte többre sem a monarchiát, sem a köztársaságot. Nem keresett új utakat a társadalmi egyenlenségek kiegyenlítésére. Nem prédikált a rabszolgák felszabadításáról. Nem próbálta újjászervezni az ipari világot. Mit tett tehát? Tegyük fel, hogy az emberek március hó táján, feledve a kikelet természetes jövetelét, összehívnak egy gyűlést s megtárgyalják az eszközöket és módokat, melyek által a tavasz közeledését siettetni lehetne; melyek által intézkedhetnek, hogy a még olvadatlan hó elolvadjon s talán egyenesen a tengerbe menjen; melyek által a fű vékony gyökérszállai ismét megeredhetnek és a gyepr erőtlen sarjadzása ismét fejlődésnek indulhat; megbeszélik azokat a mesterséges módokat, hogy miként lehetne a fákban a nedvkeringést megindítani, melynek következtében azok a picinyke kis rügyek előbujnak, magukban hordozva a virágfakadásnak és a nyár gyümölcsözésének az ígérését — s amíg ők a mesterséges módok fölött egyezkednek, hogy mitevők legyenek, ime, az őserejű, az örök, az isteni nap kisüt az égen s megjelenésére a hó megindul és eltűnik; a patakok táncolva és énekelve futnak le a hegyoldalakon; az erőtlen fűgyökerek sarjadoszni kezdenek; a fákban a nedvkeringés megindul; a rügyek előbújnak, a levelek kifejlődnek. Míg amazok bölcselkednek és tovább szemlélődnek, amint Lowel mondja, május virágtáborral árasztja el a földet és a nyár megérkezik. Miért? Mert a nap kisütött.

Jézus nem gondolt arra, hogy a világot a rossztól természetellenes, mesterséges módszerrel szabadítsa meg. Hanem a szeretet nagy, izzótűzű, fénylő tanát odahelyezte az égre, hogy örökké süssön, mondván: a szeretet minden. Nem törekedett a figyelmet jelentéktelen eszközökkel, vagy éppen lelkicsinylő módon a tudományos kérdésekre vagy azok tudományos megoldására irányítani. Mert azok nem érnek semmit, ha nem szeretet élteti az embereket. De ha a szeretet uralkodik, akkor nem nyilvánvaló-e, hogy vajmi kevés fontossága van annak, hogy a kormányforma köztársaság-e vagy pedig monarchia? Mi megtanultuk, ép a mi aránylag rövid időre terjedő történelmünkéből (Amerika), hogy egy köztársasági többség ép olyan lelkiismeretlen és zsarnok lehet, mint akármelyik monarchia, mely valaha létezett. A gépezet tehát egymagára

nem elég, hogy politikailag tökéletesedést hozzon létre. Tegyük fel, hogy az egyik ember szabad munkás, a másik rabszolga. A rabszolga felszabadítása még nem teremti meg az Isten országát. De a szeretet, a Jézus által hirdetett valódi szeretet létrehozza az Isten országát, még ha a rabszolgaság fennmaradna is. A világ ipari kérdéseinek a tudományos megoldása mind hiábavaló, ehhez ujjászületés és a társadalom ujjászervezése szükséges. Nem oly eszközök által, melyek alig lendíthetnének valamit e tekintetben, mert ha nem a szeretet lesz az emberi élet legfőbb hatalma, azok mind hiábavaló dolgok. De amikor ez a hatalom sugározza be, emeli fel, hatja át és vezeti a világot, akkor minden más kérdés megoldáshoz jut.

Az Isten országa tehát a szeretet országa, azé a szereteté, mely késszé teszi az embert arra, hogy magát a szolgálatra adja, mely tökéletessé teszi, mint a mi mennyei Atyánk tökéletes.

Ime valami abból, amit Jézus akart.*

ANGOLBÓL FORD. : KOVÁCS LAJOS.

* Mutatvány *M. I. Savage* „The evolution of Christianity“ c. művéből, mely Kovács Lajos brassói lelkész fordításában az U. I. T. kiadványaként fog megjelenni.

AZ UNITÁRIUS VALLÁS TÁRSADALMI ÉRTÉKE.

Nemrég az ideje annak, hogy súlyos alakban megújult az a régi kritika, hogy a protestantizmus nem más, mint rideg individuálizmus, mint tiszta ellenzék, amely nem tud termékeny társadalmi közösséget fenntartani.¹ Szabó Dezső ezt különösen magyar szempontból hangsúlyozza.²

Az ily kedvezőtlen kritikában magunkat is benne érezzük és benne éreznek a protestáns fogalomban a bírálók is, noha néha-néha más vonatkozásokban gyakran kifejejtettek belőle. Minket unitáriusokat a túlzó individuálizmus vádja nem egyszer ért; Pokoly, a jeles református történelíró egyenesen azt mondja: „A tiszta magyar unitárius egyház pedig a 16. és 17. században az uralkodó vallásos fölfogás miatt, inkább gyöngítette, mint erősítette a protestáns Erdélyt. (Erdélyi ref. egyh. tört. 114 l.) Ugyancsak ő mondja Dávid Ferenc unitárizmusáról, hogy az sokkal erősebb volt az ellenfél bírálatában, mint saját tanainak és intézményeinek a kiépítésében.

Ha általában tehát a protestantizmust a rideg individuálizmus vádja illeti, mi sem természetesebb, hogy a protestánsok protestánsai (Kannyaró találó kifejezése): az unitáriusok ugyancsak kikapják részüket ezen vádból. S különösen ha úgy nézzük a szociális értéket, hogy az unitáriusok kevesen vannak, mások meg többen, akkor mindjárt kész a kedvezőtlen ítélet.

Azonban valamely szellemi irányzat megítélésénél nem az a fontos, hogy egy időben mekkora közösséget tart hatalma alatt, hanem az is, hogy mily eszközökkel, milyen erkölcsi kapcsolat tartja össze a közösség alkotó részeit. És főképpen pedig az, hogy az emberi társadalomra a fejlődés szempontjából tartalmaz-e ható és előmozdító eszméket? Ha csak a szám volna döntő itten, akkor a világháború alatt megdőlt nagy cári

¹ W. ö. Hibbert Journal XI. k. 1. sz. 63–81 l., IX. k. 2. sz. 307–323.

² Szabó Dezső: Elsodort falu 2 k.

birodalom lett volna a világ egyik legnagyobb szociális intézménye. Ma már tisztán megtudjuk állapítani ezen példából, hogy a fegyverrel és babonával fönttartott nagy közösség csekély szociális értéket képviselt, mert magában hordozván a bomlás csiráit, az első nagyobb megrázkódásra összeomlott.

Valamely intézmény, vagy szervezet társadalmi értéke nem a benne foglalt egyedek nagy számától függ, hanem azon erkölcsi ideák és szellemi magaslattól, az igazság azon határozott vallásától, amely azt a szervezetet megalkotta. Az tagadhatatlan, hogy a protestantizmus és ennek körében az unitarizmus is első megjelenésében a világhatalmi törekvéseket még elvesztettnek nem hívő róm. kath. egyháznak volt az ellenzéke. De hiszen első megjelenésében ilyen volt a kereszténység is az azelőtti vallásos felfogásokkal szemben. A protestantizmust a katolikus egyház belső szervezete és a mellette álló világi hatalom ellenére a lelkekben jelentkező új vallásos és egyéb szellemi szükségletek hozták létre. Az unitarizmus is, mint ilyen szellemi vágy jelentkezett s hogy ma még intézményileg oly szegényesnek látszik, annak oka éppen abban rejlik, hogy az ember legfőbb társadalmi értékét: a fejlődés követelményét nem akarja a szervezet vaskalapja alá rejteni. Az igaz, hogy nagy dolgokat csak erős szervezetséggel lehet elérni, de idővel éppen a szervezetek a maguk aprólékos szabályaival, dogmaival megcsúfolják gyakran az eszmét, amelynek szolgálatában állanak. A reformáció a pápai és zsinati határozatok tekintélye helyébe állítja a biblia föltétlen tekintélyét, de azért megtart egy jó néhány bibliaellenes tant, mint a szentháromságot, az eredendő bűnt, a helyettes elégtétel- és az előre elrendelés tanát; az unitarizmus (ide értve a korai antitrinitáriusokat is) ezek ellen is küzdenek, mert a kimondott elvnek minden következményeit levonják. A nyers erő kicsiny körre szorítja őket, de azért folyton kell a világnak számolni ezen mozgalommal.

A reformált egyházakban föllépett azon törekvés, hogy szigorú hitrendszereket, dogmákat állítsanak fel, „szociálisnak” látszik. Még Kidd Beniám is azt mondja: „A dogmaellenes egyházak a legsoványabban aratnak, a tömeg mindinkább a dogmatikus egyházak felé tódul”.¹ Azonban a szigorú dogmauralom, a papiros pápizmus már a 17. században nagy ellent-

¹ Kidd. Társadalmi Evolucló 116. l.

mondást vált ki a Spener és Franke által alapított pietizmusban és újabb időben — a nagy egyházellenes mozgalmakban. Mi sem természetesebb ennél. Ha már otthagytuk az egyházat, amelynek tanai azért igazak, mert valaki azt mondja s az ő tekintélye alapján minden ellentmondás nélkül el kell fogadnom azt, akkor az új dogmatikusok abba a kényszerhelyzetbe jutottak, hogy a metafizikát kezdték csürni-csavarni, hogy állításaik beigazolhatók legyenek. Az emberi lélek e miatt a csontá avult spekulációk miatt kezdette elveszíteni az egyházakban való hitét. Egész nagy irodalom keletkezett, amely kegyetlenül nekirontott az egyháznak és már nem egy komoly tudós a keresztény egyház válságáról beszélt. Ezen nagy veszedelem okát oly kiváló tudósok, mint Harnack Rudolf és Paulsen abban látják, hogy az egyház nem tud, vagy nem akar a modern korrall lépést tartani.²

Ezen nézetek és körülmények adják meg az elégtételt és jogcímet arra, hogy az unitárius vallás társadalmi magas értékében bizonyosak legyünk. Nevezetesen azt az antiszociálisnak látszó tényt, hogy az unitarizmus nem alkotott örökérvényűnek nevezett dogmákat, hanem utat nyitott a fejlődés lehetőségének: ezt magas szociális értéknek kell, hogy felfogjuk. Minden vallás, midőn erre a névre méltó (amikor a mithosz és mágia köréből kilépett), bizonyos mértékben szociális értékű. Ez a szociális érték azonban annál nagyobb, minél több ethikai elemet tartalmaz az a vallás.

Lássuk már most közelebbről, hogy az unitarizmus mennyiben felel meg ezen kíváncsolomnak. Az első jellemző tétel ez: Az egyetlen egy Isten atya; atyja az egész emberiségnek. Jézus a legközelebbi ember, a legnagyobb próféta, ha úgy tetszik isteni ember, akiben az isteni lélek a leghathatósabban működött.

Az ő tanításai a legragyogóbb igazságok, önfeláldozó példája a legnagyobb erkölcsi érték. A spekulatív tanok, dogmák az ember bűnbeeséséről, a megváltásról, helyettes elég tételről s más egyebekről teljesen hiányoznak, mint fölösleges, oda nem való járulékok. De ott van a nagy szó, a nagy ige ezek helyett: a szeretet, a felelősségérzet embertársainkkal szemben. S hogy az unitáriusok jellemző vallásos felfogásának még egy nagy igazságára rámutassak, ott van a régi érzéki formájától megfosztott halhatatlanság tana.

² V. ö. Hibbert Journal XII. k. 4. szám. 721—732. l.

Ebből a pár vázaltszerű tételből is látszik, hogy e vallás szerint az ember nem a pesszimista világ tönkre ment alakja, hanem Isten gyermeke, aki az üdvöt éppen Istentől nyert képességei által érheti el.

Az Isten atya; az emberek mind jóra hivatottak és egymásnak testvérei. Az egyes embernek s az összességnek is az a célja, hogy az Isten országa: a jó és igaz diadala megvalósulhasson a földön.

Azt, amit a szociálisták oly gyakran a szemébe vágnak a keresztény egyházaknak, hogy ahelyett, hogy a nagy nyomoron segítene, a tulvilági élet távoli reményével próbálja eloltani a szegények millióinak jogos reményeit: jogosan nem mondhatják ugyan a kereszténységről sem, de éppen vakság az unitárius egyházzól mondani ezt. Hiszen ez egyháznak csak a magyarok között van a többihez hasonló seervezete. Angliában és Amerikában még az egységes szervezkedés eszméjét is elvetették, hogy semmi se mutasson arra, mintha az egyház volna öncél s hogy annál szabadabban és biztosabban szolgálhassák az emberiség szent ügyét, az általános emberszeretet és a tudomány vívmányainak világitása mellett. A mi egyházi szervezetünk sem öncél. Nem a hívek vannak az egyházért, hanem az egyház a hívekért és az — igazságért. Nem az egyház minden módon való föntartása a cél, hanem az emberi lélek művelése, hogy azáltal egy tisztább és nemesebb társadalom létrejöhessen.

Sajátságos tünet, hogy a szociálisták, akik a mainál jobb és igazságosabb társadalmi berendezkedésre törekcszenek, ezt a nagy társadalmi értéket nem akarják észrevenni. Sőt a legnagyobb rész egyoldalú buzgalmában annyira megy, hogy a vallást, csak mint tüneményt, sőt, hogy annál gyűlöletesebb legyen, mint a kapitálizmus legfőbb támogatóját tekinti s a jövő társadalma számára nem juttat szerepet a vallásnak. Egy nagyon szomorú és nagy részben az egyházak rovására irandó teher, hogy a nagy munkás mozgalmak ezen a világon minden vallásos befolyás nélkül, sőt legtöbbször azok ellenére folytak le. Itt kellett volna, hogy a dogmatikus egyházak „arassanak.“ Attól tartok, hogy éppen a dogma vetése került itt aratás alá. T. i. szelet vetett és vihart aratott. Elfogúltsággal, fanatizmussal dolgozott és hasonló eredményeket ért el, csakhogy más irányban.

Az unitáriusokat ebben a tekintetben sem terheli felelősség. Egészen a legújabb időkig kemény harcot kellett vívniok fönmaradásukért az államhatalommal. A világon elterjedt szociálizmussal azonban az unitárizmus sem árul egy gyékényen. Nem is árulhat, mert a szociálista világnézet egészen más. Az a Marx történelmi materializmusán áll s ebből kifolyóan más az elve a társadalomra vonatkozólag is, mint a miénk. A szociálista államban az uralkodó elv a külső kényszer. Az egyén semmi, minden a társaság. Egy új középkor, melynek Marx a Szentpétere s a jelen szociálista vezérek a pápái. Az unitárizmus ezzel csakugyan ellentétben áll. E vallás az egyénen keresztül akarja a társadalmat megjavítani. Jók legyenek, azt kívánja és akkor maga a társadalmi szervezet is jó lesz. Az ember értékét, külön sajátos világát nem lehet feláldozni teljesen a nagy rendnek azért a kicsi kényelemért s néhány kalán lencséért, amit annak fejében hajlandó adni. Különbén most már elég gazdagok vagyunk arra, hogy ne csak Madách phalanster-jelenetéből és Aage Madelung Mentsch Péter cirkuszából ismerjük a szociálista államot, hanem a gyakorlati valóságból is. A Madách és Madelung szatirája mélyen eltörpül amellet a szatira mellet, amelyet a Lenin és Kun Béla uralma mutatott a valóságban.

Az állam, az a közület, amelyben élünk, lehet akár szociálista, demokrata, arisztokrata, vagy bármely elképzelhető más, most nem fontos, hogy milyen alapokon áll, hiszen mindenkinek meg vannak a szörnyű hibái, igazán fejlődő csak akkor lehet, ha értékes és benső kapoccsal önként összeműködő egyének sokaságából áll.

Az unitárius vallás eszményképe, a tudatos, szabad valláserkölcsi lény, a Schneller István kedvelt kifejezésével: a személyiség. Az ily emberben az egyéni szabadság nem akadály a más szabadságoknak, mert csak addig terjedhet, amíg hasonló személyiségek hasonló tulajdonaival nem jön összeütközésbe. Ezek a személyiségek kisugározzák magukból a jót és a rendőri társadalmat a jók társaságává változtatják.

Ha azonban azon eszményi társadalom, melyben tisztán az erkölcsiség uralkodik, messzi is van — és valóban most sokkal messzibb, mint hittük volna — az a vallásfelekezet, amely valláserkölcsi lényeket nevel, a jelen nem éppen tökéletes társadalmában hatalmas értéket képvisel. A mi egyházunk

értéke sokkalta több, mint arra a bevallottan odatartozók számából lehetne következtetni.

Különben is kérdezzük meg a művelt emberek nagy számát vallásos fogalmaik felől, biztosan sokkal több unitáriust találunk, mint azt csak hinni is mernők. De vizsgáljuk meg a nagy tudósoknak, költőknek, nagy művészeknek gondolatvilágát s ezek között mily sokat találunk, akik a mi vallásos meggyőződésünknek osztályrészesei. Ismételve Sidney B. Snownak, az amerikai unitárius misszió felejthetetlen vezérének szavait: „vegyétek ki az angol és amerikai közélet, parlament és irodalomból az unitáriusokat és nagy úr fog maradni a helyükben.“ Ez pedig másképen azt jelenti, hogy az unitárius szabadelvűség, az unitárius hit az emberiség haladásában fontos tényező volt. Ezt itt a mi szűkebb hazarészünkben, a bérces Erdélyben is tapasztalhatjuk. Vegyétek ki az unitáriust Erdély történetéből és megfosszátok nemcsak egy nagy érdekességétől, hanem legnagyobb dicsőségétől az 1568. és 1571. évi törvények alkotásának világhíres nimbuszától. Hát az irodalom s a történelem mit veszítene vele? . . .

Amiért az unitáriusok oly régóta küzdenek: a lelkiismeret szabadsága ma már a világ nagy részében legalább elvileg el van fogadva. S ki merné kétségbe vonni ennek értékét, de hogyan is lehetne hirtelen megállapítani nagy, társadalmat átható erejét?! Így következett be az, hogy éppen az egyén felszabadulása, az individualizmus, az antiszociálisnak látszó folyamat lett egyik legnagyobb társadalmi érték.

Az unitarizmus tehát, minden elfogultság nélkül mondhatjuk, az emberi társadalom haladása szempontjából hatalmas értéket képvisel. Minthogy más mértékünk valamely szellemi mozgalom megítélésére nincsen, mint a relativ értékű összehasonlítás, azt mondhatjuk, annyit ér, mint e vallás hőseinek, íróinak és általában ezen mozgalomnak a társadalom tökéletesbülésére gyakorolt hatása. Ez pedig kétségen kívül nagy s így a kicsinynek látszó unitarizmus büszke lehet az eddig megfutott pályájára és jövő hivatására, mert amit eddig dicsőséggel és eredménnyel végzett a zivatáros és sokkal elfogultabb múltban, meg van minden remény arra, hogy újra nagy dicsőséggel, de teljesebb sikerrel fog hatni a tulságos nagy megértést és méltánylást ugyan nem mutató jelenben és amint hinni szeretnének — a békés, áldásos és tisztult jövőben.

BENCZÉDI PÁL.

VALLÁSI KÖZÖNY ÉS LELKIPÁSZTORI HIVATÁS.

(Az unitárius lelkész körnek 1922. okt. 28-ki közgyűlésén tartott felolvasás).

Mióta a józan ész elhagyta az ember világát s vele a béke és szeretet angyalai e tűzokádó, pusztulást és halált lehelő földről sírva menekültek: azóta a kiadott veszteséglis-tákkal ki nem mutatott, — mert ki nem mutatható — fölbecsül-hetetlen, mindennél több és nagyobb veszteséget szenvedett a lelkiélet. A viharos idők szülhettek nagyszerű harci erényeket, teremthettek új erkölcsöket, de ezek az erények és erkölcsök mindig az *ember* számlájára íródva, a lelkiélet mezején csak újabb terheket jelentettek. A nagy próba alatt amint lazult és gyengült az ellenállás a különböző frontokon, úgy indult meg ezzel egyidőben a lelkiélet frontján is az erők lassú, de sza-kadatlan fölbomlása. A belső arculat a külsőnek megfelelően egyre jobban torzult el, míg a kicserélődött értékekkel együtt kicserélték magát az embert. Egy viharszántott, tépelt zászló gyanánt áll most a lélek a régi, nemes erények romjai felett s mintha többé nem győzelmi jelvény, csak sötét gyászlobogó lenne az élet ravatala mellett. „Nem mentem el ravatalodhoz, mert nem akartalak látni meggyalázottságodban . . .” írja egy modern író halott barátjának a róla szóló nekrológiájában. Az író megengedheti magának egyéb költői szabadságon kívül azt a kiváltságot is, hogy ő ne menjen el. Nekünk azonban, kiket a gondviselés őrállókul hívott el, kik a költőivel rokon prófétai ihletből is kaptunk valamit, nekünk más a meggyőződésünk, más a megbízatásunk és vezérfényünk. Nekünk igenis mind-nyájunknak el kell mennünk, ha kondul a lélek harangja és szólít az élet harsonája, hogy a ravatalok mellett a halál ka-puinál is az élők Istenéről bizonyosságot tegyünk. Erre a meg-győződésre s az ebből kiinduló, mélyen átgondolt cselekvésre soha nagyobb szükség nem volt a lelkészi pályán, mint ebben a lelki meggyalázásokkal teljes időben, — De mikor a belső

hang hívására munkára készen a sikra állunk, mindannyiszor lehetetlen észre nem vennünk és ne éreznünk bénult erőinket. Úgy vagyunk, mint az az ember, ki a magasból a mélybe zuhant le s hogy onnan kiemelkedhessék, ugyancsak számot kell vetnie magában a fárasztó, nehéz úttal és erőtlenné vált, zúzott tagjaival. Az általános előhaladás, a kultura magaslatáról visszalökött lelkek vergődéseiben a mi osztályunk is osztozni kénytelen. Hogyan és merre induljunk el, hogy a lelkeket a mélységből kiemeljük? Mit és miképen cselekedjünk, hogy a háborus örület és vadság jéghegyei között jéggé dermedt sziveket fölmelegítsük? Mi a határozott szándékunk és tervünk avégből, hogy a legszentebb jogaiból kitagadott, megölt életnek, a kigunyolt és meggyalázott eszménynek ne reménytelen elparentálói, halotti gyászkiisérete, hanem életre hozói s életerejének, életrevalósága s bimbozó szépségének hű gondozói legyünk? Kérdések, melyekre a valóban hivatásuknak élő prófétai lelkek adhatnak őszinte, méltó feleletet. — De hol vannak ezek az úgynevezett prófétai lelkek? A vihar forgatagában, a szennyes áradat sodrában letörtek, elvesztek; vagy még mindig a kapott sebekkel bajlódva alatt a mélyben küzködnek? Ha az újkeletű naturalista irodalom szemüvegén át nézzük és keressük őket — bár még olyan jóakarató messzelátó vagy nagyító lencse is lett legyen az a szemüveg — csak mint a menet után vánszorgó, útszéli alakok, siralmas vándorok s nem mint útjelzők s vezetőik tűnnek a szemünkbe. A vékfildi vikárius kedves alakja a régmúltak ködébe veszett. Lénárd és Gertrud (Pestalozzi) a világirodalom megható, példás nevelő személyiségei az új irói világnézet egeről kiegészített hullócsillagokként letűntek. Helyökbe léptek a naturalizmus kísérteties lidércfényvel égő és világító „Lobogó szövetnek“-ei, „Fáklyá“-i, (Móricz Zs.), hogy betetőzze a szomorú képet az „Elsodort falú“ (Szabó D.) egyik szégyenletes és megalázó módon elbukott hőse. Vajjon mindez csak pusztán irói képzelet és művészet szüleménye-e, vagy pedig a valóságból merített és a valóságnak meg is felelő élőkép? A való élet a művészettel szoros kapcsolatban kölcsönhatásképpen függ össze. A művészet teremti az életet s az élet folyton termeli telíti a művészetet. A dekadens irodalomnak reánk épen nem kellemes s csöppet sem biztató képei fölött hát fölényes gesztussal nem térhetünk napirendre. Az idők jelének kell te-

kintenünk, hogy a regények hőseiben is — azok beállításában és szereplésében — egészen nyílt, vagy leplezett orvtámadás éri az általános papi tekintélyt. Minden hangos láрма, kínos fölszisszenés vagy savanyú elképedés helyett befelé néző szemmel lehető tárgyilagosan vizsgáljuk és állapítsuk meg: szolgáltattunk-e okot erre a támadásra s mennyiben van köze hozzánk a vallási közönynek?

A régi prófétaság, élén a kereszténység halhatatlan prófétájával, olyan eszményt tűzött az emberiség elé, mely felé folyton haladni és emelkedni kell, de amelynek teljességét kiélni nem lehet. Mint a legáldásosabb égi csillagzat, a nap magasan ragyog a föld felett s annak naponként átadva fényét és melegét, fejleszti, emeli a rajta tenyésző életet, de maga továbbra is a magasban fény és tűzforrás marad: úgy az eszmény is a való életet termékenyítve, de egészen soha ki nem termelve, ki nem merítve marad meg a magasabb élet soha ki nem apadó kútforrásának. Mihelyt profánul a való életbe átültetve testet öltene, már nem lehetne többé eszmény. Nos, a prófétaság eszmény, a papság pedig intézmény. Hogy épen nem a legtökéletesebb intézménynek bizonyult a múltban, annak elég világos kifejezését adta a reformáció, mikor e tekintetben is az evangéliumhoz való visszatérést, az egyetemes papság elvét hangsúlyozta és ajánlotta. A protestántizmus sok közeledést mutat az evangéliumi gondolathoz, de egészben véve mégsem fedti azt. S ha nem is valósíthatja meg teljesen, intézményeiben lehető hűen kell e gondolatot visszatükröznie. A parókhia egyszerű, jámbor lakója nem lehet többé pap ennek a szónak régi ekszkuziv, maradi értelmében. A mi fel fogásunk szerint eddig sem volt a hívő embernek Istennél közbe protezsálója, valami magas elkülönözöttségben élő közép-lény, hanem a szeretet evangéliumának több-kevesebb tehetséggel föllépő predikátora, külső megjelenésében is igénytelen szolgálja az Úrnak. A mai időkben ennek a szolgálatnak jobban ki kell mélyülnie és szélesbbülnie. Az intézmény szürkeségéből egy lépést kell tennünk az eszmény szépsége felé. Nem szabad felednünk, hogy őrállomáson vagyunk; nem ugyan az adventista, millenista próféták félszegül emelt „Órtornyá“-ban, hanem a régi nemes prófétaság kijelölt s az idők parancsolóan sürgetett őrállomásain. Létjogosultságunk csak annyiban van, amennyiben fölismerjük, hogy az életnek folyton mozgó, hol

előre, hol hátra tolt hadá lásában egy igen fontos pozíciót foglaltunk el és töltünk be. A tábori őrszem figyelő állása ma a lelkipásztor (sohasem pap!) elkötelező s megszégésével főbenjáró bünt képező hivatása. A külön táborba szakadt nyáj körül ma különösen annyi ellenség, fenevad ólálkodik. Ha nem vagyunk résen minden pillanatban, könnyen áldozatul eshetik a pásztorolt sereg egyik, avagy másik ellenségnek. Valljuk be őszintén, hogy sok őrző munkája a béres munkája volt eddig s ritkán az igazi pásztoré. A hivatal lélek nélkül végzett robotja inkább, mint a hivatás átértett, fölemelő tudattal teljesített kötelessége. Ennyiben tényleg magunk tápláltuk a közszájon forgó balvéleményt, hogy a papság improduktív elem s anyagot szolgáltatunk a lesben álló irodalomnak, hogy megformálja rólunk az élet útján erőtllenül bukdácsoló, tragikomikus hőseit.

De míg egyfelől elfogulatlan szemmel itélkezünk magunkról elismerve, hogy a lelkész buzgósága buzgóságot, közönye közönyt válthat ki a hívő lelkekből, addig másfelől senki sem tagadhatja meg tőlünk a jogot, hogy föl ne lebbentsük a fátyolt az életsors, az adott helyzet megítélésének másik valódi arcáról. Nagyon fordult velünk az idő kereke. Óriási, rajtunk kívül álló erők működtek közre, hogy ma sokak szemében oly kihívóan idegenül és céltalan állunk e világban. Minden önvád, benső küzködés közepette is az általános lelki és szellemi depresszióval, erkölcsi válsággal szemben nem állhatunk oda, azzal a sajátságos rezignációval, mint az öreg Ankersmidt (Jókai) tette névfordítójával: „szamar vagy fiam, de annak is én vagyok az oka.” Hogy a marnei csata elveszett s ez a világ világ lett, annak talán mégsem a szegény unitárius pap az oka. Gonosz idők pogány világ szellemével nem egy osztály, egy intézmény gyöngye villámhárítója, a szenteknek egy új keresztes hadjárata is hiába próbált volna szembeszállani a sikeres mérkőzés reményében. Az elfordíthatatlan végzet reávetette fejszóját az eszeveszett világ fájának a gyökerére s ezzel az ember sorsa, a legfőbb jó elvének bukása meg lön pecsételve. Mint a mérges gázak fullasztó harctéri levegőjét, szívták magukba a lelkek a sülyedt kornak sok hazug eszméjét. Az életérték nagy devalvációja után törvényszerűen be kellett következnie a magasabb erkölcsi értékek devalvációjának is. S mindezekhez járult egy nagy szomorúság: a hitet, eszményt,

életcélт veszтettek mély szomorúsága. Folytassuk-e a csapat-szemlét? Leltározzuk-e tovább, hogy mi maradt meg, mi van birtokunkban még, amivel új életet kezdhetnénk és teremtenénk? Azt hiszem sokkal érdemesebb munkát végzünk, ha a multa néző siránkozás, sopánkodás elernyesztő és megbénító hangulatát lerázva magunkról a jelennek feladatait, legsürgősebb teendőit vesszük számba és összegezzük. Ez a munka nem olyan könnyű mint egy számtani feladat, mondjuk egy egyenlet megoldása. Nézzük csak, mi van előttünk adva? Adva van egy, a korszellem által megfertőzött, anyagias gondolkodású, nemesebb ügyek iránt közömbös indulatú nép, új állami viszonylatunkban a kisebbségi helyzet s egy tekintélyében és erejében sok oldalról megtámadott, megfogyatkozott lelkészi gárda. Már most ennek a bonyolult képletnek hol van a nyitja, hogyan képzelhető el a kívánt megoldás? Megkíséreltem, bár rövid, hézagos vonásokban, keresni a megfejtést és kihozni a helyes eredményt.

A rombolásra hajló és vezérlő korszellemnek szerintem a materialista világnézet a filozófiai alapja. Ennek térfoglalása, hódítása az újabb korban minden téren, különösen a vallás-erkölcs terén, az ideáлизmus látható veszteségével járt. Háború és forradalmak pusztításai csak segítettek levonni s az életben alkalmazni az egyoldalú tudományos nézet káros gyakorlati következményeit. Ahol polypkarjaival átfogta a „felvilágosult” elméket, ott már régebben kiölte a mélyebb vallásos érzést s útát nyitott a hitetlenségnek. Ez a szellem érintetlen népünk közé úgy szivárgott be előbb a városi elemek, majd a harctérről hazatértek útján, kik a nagyvárosok fertőjében, vagy a sáncárcok mélyein szerezték meg az új kor kétes értékű műveltségét. Templomaink üres padsorai s az áldozatos tettek mindinkább ritkuló számai voltak beszédes bizonyosságai a modern betegség terjedésének. Tapasztalatom és meggyőződés szerint egyházunkban a pusztító kórnak leginkább ellenállottak azok a gyülekezetek, melyekben okos és előrelátó egyházpolitika a híveket hozzászoktatta a közterhek rendes hordozásához; mert ezáltal figyelmöket lekötve az egyházi ügyek iránti érdeklődést is állandóan ébrentartotta. A mindenirányú tehermentesítési törekvés, iskoláinknak derűre-borura való államosítása, kepemegváltás s más hasonló jótétemény virágzó egyházközsegeinket nemhogy megerősítették volna — mint

egyesek azt remélték, — hanem fokozatosan legyöngítették. Terhektől való szabadulás a hitéletben a közügyek iránt való érdeklődés, meleg odaadás, buzgóság lanygulását jelentette és a hideg közönyösség útját egyengette. Ez a felismerés adja kezünkbe az első kulcsot a képtelen helyzet nyitjához, faladaink megoldásához. Ugyanis, ha az egyházaknak az a természete, rendeltetése, mint a pálmának, hogy önterhük alatt nőjjenek és fejlődjenek, akkor hozzá kell szoktatnunk, úgyszólván reá kell nevelnünk híveinket a teherviseléshez. Ahol ettől elszoktak, ott egyelőre óvatosan, megfontoltan és kiszámítottan s mindenek fölött jó példával járván elől, mert a jó példák is hatnak és ragadósak, nemcsak a fertőző betegség. Kitünő alkalomnak látszik a rendszeres adózás bevezetésére az egyetemes egyházi adó elrendelése, bár igaz, hogy e rendelet megalkotásánál főhatóságunkat más egyházi szempontok vezették s a kényszerhelyzet parancsolta magas adókulccsal az áldozatkészség alvó szellemének hirtelen megrohanása, meglehet, egyik szempotnak sem fog előnyvé válni. Pedig e pillanatban, viszonyainkat ismerve, nehéz eldönteni, melyik a fontosabb: az egyházi közszükséglet kielégítése-é, vagy az áldozatkészség fölébresztése?

A vallási közönynek sikeres leküzdésére, elsorvadó hitéletünk föllendítésére egyik újabb mód lenne liturgiánk módosítása, fejlesztése. Úgy vélem, nem állok egyedül egyházunkban abbéli felfogással, hogy a változó időkkel templomi liturgiáknak is változnia kell. A régi gyakorlatnak egyedül üdvözítő erőt senki sem tulajdoníthat. Nagyon is rideg, inkább az értelemhez, mint az érzelemhez szóló s a híveket cselekvőleg kevésbé foglalkoztató istentiszteletünket vonzóbbá kell tennünk egyelőre azáltal, hogy változatos énekszámokat beiktatva, a résztvevőknek az eddig passzív rendszer mellett több aktív szerepet juttatunk. Konkrét indítványt nem teszek, de ajánlom e kérdés alapos megvitatását, esetleg bizottság kiküldését a leendő módosítás előkészítésére.

Ideje volna már arról is gondolkoznunk, hogyan tudnók a hétköznapi istentiszteletek csakugyan hétköznapi, egyhangú, színtelen és erőtlen lefolyását a mai igényekhez mért alkalmasabb mederbe terelni. Valamikor a templomot a helységek központján kiemelkedő, magasabb terekre építették, jelképezve ezzel is a templom magasabb jelentőségét. Ma mintha elhal-

ványult volna az uralkodó központi gondolat, a lakóhelyek a templomoktól elhúzódnak s azok így lassanként félreeső helyre, olykor a falu szélére kerülnek, jeléül annak, hogy a haladó idővel lépést nem tartva, az élet központjából kiestek, kikerültek. Haladást hangoztatva, világért sem gondolok olyan fékevesztett, száguldó természetű haladásra, mely mindent elhajítva a világból egyenesen ki akar szaladni. Elég, ha a bölcs mérseklet útján behozhatjuk azt az előnyt, mellyel az élet máris előnkbe került. A duzzadó egészségnek, a szabályos vérkeringésnek minden pillanatban friss levegőre van szüksége, Ne fukarkodjunk az élet egészségéhez szükséges evangéliumi szellem levegőjével sem. Az eddigi bevett, de be nem vált adagolási rendszer orvosi receptre emlékeztet: „hetenként egy evőkanállal“. Ne legyen többé különleges szérum és gyógyszer a kezünkben az evangélium üdítő szelleme, hanem a hívő léleknek mindennapi tápláléka és eledele. Mig ez a szellem általában szertartás nélküli egyházi életünket is egészen át nem járja, hevíti, addig hiábavaló egészséges közszellem orvosságáért könyörögni.

A lelkészi hivatalt úgy képzelem az evangélium szolgálatában, mint egy magasra helyezett gyűjtőmedencét, ahonnan kell áradnia, táplálkoznia a mindennapi életnek. Nem osztom azoknak a nézetét, kik a lelkészt legszívesebben a szövetkezetek élén látják s ténykedésökkel oda invitálják. A lelkészi hivatal nem mellékfoglalkozás. Hajlamaink különben sem egyformák s arravalóság nélkül mindenütt ott szerepelni, a kapkodó ember benyomását keltjük, ki mindenhez hozzá kezd, de semmit sem végez. Nekünk átfogó, alapos, egész munkát kell végeznünk, ha hivatásunknak akarunk élni. A csatorna munkáját végezze el más, a mi szerepünk társadalmi téren is ismeretközlés, irányítás, példaadás. Csak templomból való erőtlen hadakozás az élet mélységeivel szemben, igaz, célhoz nem vezet. De meg a templom nélkül, az ottani szolgálat elhanyagolásával éppen nem lehet áthidalni ezeket a mélységeket. S ne feledjük, hogy a templom mellett ott van még egy fontos munkaterünk: az iskola. Mai változott, alárendelt nemzeti viszonyunkban minden erőnket ide kell koncentrálnunk s minden más szempontot ennek a két főszempontnak, eltérést, alkut nem tűrő életcélnek kell alárendelnünk. Aki itt ezen a téren, a vallási kultusz védszárnyai alá húzódott nemzeti kul-

tura felszentelt örállomásain ma is csak félmunkát végez s alig számbavehető látszat-eredményt tud és akar felmutatni, az helyesebben cselekszik, eljárása istenesebb lesz, ha hivatalának végleg hátat fordít s kiáll az élet piacára, mert: „*jobb a piacon örködni, mint a templomban szunnyadni*”. (Maeterlinck: A szegények kincse.) Szétszóródottság nem ideálunk, a hivatali közöny pedig ma egyenesen halálunk. Éber szemekkel, hűséges kezekkel, prófétai lelkesedés nemes tűzével föl hát a kijelölt, magasztos őrhelyekre! Ilyen buzgó, lelkes őrszemeket vár, sürget és kér, nem: követel az élet. A kiket minden lépésnél lelkiismeret vezet s csak lelkiismeret mondhat róluk igaz ítéletet. Az irodalom pedig, ha sorainkból kér magának kölcsön szereplőket, csak az igazi hősök szerepére méltathat bennünket, hiszen ma az ilyen vezetés, annyi veszéllyel, megalázással járó lelkészkedés maga nem egyéb, mint egy nemesen elképzelt, sőt olykor saját vérrel megírt hősköltemény.

„*Lón rajtam az Úrnak keze . . .*” mondja el a régi próféta fenkölt látomásában: miként vitetett ki a száraz csontokkal megrakott mezőre. Megölt lelkek, meggyalázott eszmények, sivár, érzésküli érzemények bús halotti tetemei vonják be azt a munkamezőt is, hová minket ma az Úr szólít. A rettentő vihar után még mindig halálos ijedtség és rémület hatása alatt álló, fej és szív nélkül hanykolódó keblekbe valahogyan lelket kell vernünk, az elveszített eszmények helyébe eszményeket állítanunk, a csalódásokban és szenvedésekben kiegészített, vonagló szíveket új életre hívunk: *ha prófétai szóval nem, hát emberi tettel.*

A prófétálás tehetsége isteni adomány. Nem mindenkinek adatik meg. De megadatik s mindnyájunknak erénye lehet a hűség, a cselekedet. A lekipásztori feladat, hivatás méltó betöltéséhez szép lelkek és szép lelkeknek szép tettei kellene. Ezek igazolják a tűzözön utáni jégkorszakban is s avatják mindenki előtt szentté, mert ezekről virul fel a jövőnek hite s árad életadó melegség.

KERESZTESI DÉNES.

ÉNEKEINK ÚJ FORMÁBAN.

I.

Minthogy az új kiadás énekszövegeinket gyökeres revízió alá veszi, a merészebbekből, az egészen újraköltöttekből folytatólagos szemelvényt adunk. Kérjük a kritikát és a segítő utbaigazítást, amíg nem késő.

1.

(Énekeskönyv. 7. lap.)

1. Vidám szívvel, víg zengéssel
Áldjuk szent Urunkat,
A magától élő Istent,
Kegyelmes Atyánkat
Ő teremtett mennyet földet,
Minden állatokat
Formált szerzett, táplált s étet,
Szép rendszerben tarthat.
2. Oltalmazónk, segedelmünk
Te vagy áldott Isten,
Hatalmadnak, jószágodnak
Párja—mása nincsen.
Kimérted a csillagoknak
Keringő, futását
Számontartod sziveinknek
Minden dobbanását.
3. Fénysugárát hajnalodnak
Áldón ránk terited,
Arcainkról te törülöd
Le a veritéket,
Elröppenő sóhajtások
Szerét számontartod,
Szereteted élő Isten
Mindéig megtartott.

2.

(Drága dolog 34. lap utolsó versszakai.)

4. Balsors akit csapdos-verdes, ne féljen,
Bánatára írt az égtől reméljen
Könnyünk írja záporként bár omolna :
Nincsen bánat, kinek írja ne volna.
5. Imádd azért, Jeruzsálem, uradat,
Megtartódat, kereszténység, magasztald.
Sionnak a sugár hegye égre néz :
Mit busulnál, ember, fel a menybe nézz !

3.

(Napsugárnak fénye ömlik 183. lap első szakasza helyett.)

Szálljon buzgó, szálljon forró hála hozzád, jó Atyánk,
Jóvoltodból, kegyelmedből áldás árad ime ránk,
Megáldotta mezeinket minden jóval jobb kezed,
Új kenyérre, új ígére támasztottad népedet,
Atyánk Istenünk!

4.

(Husvéti ének 105. lap.)

Élet-halál bírása, mindenható Atyánk,
Magasztaló hálával száll hozzád föl imánk,
A szörnű éjszakának elűzted rémeit,
Örömré fordítottad szívünk keserveit.

A megnyílt sirhalomról elvétetett a kő,
Tarolt mezők lehervadt virága újra nő,
Tarlott remények, vágynak új szárnyat öltenek,
Az Úr mindig megáldja az elsírt könnyeket

Csak a hitetlen hal meg, az élet az örök,
Az élet lélek és a lélek nem földi rög,
Ember, ha tudsz szeretni, megleltesd üdvödet,
A mennyország mibennünk, az üdv: a szeretet.

5.

(Énekeskönyv 73. lap.)

1. Úristennek szent fia
Születék e világra
Eljött lelkünk boldogságára.
2. Céltalanul bujdosánk,
Bujdosánk s nem volt hazánk.
Istenem, de árvák is valánk
3. Fényes csillag támada,
Hitreményünk csillaga,
Szenvedőknek lelki balzsama.
4. Hajnal támadt, napkelet,
Árnyak bűnük vége lett.
Eltévednünk többé nem lehet.
5. Bujdosásunk véget ért,
Csüggedés már nem kísért,
Már hajónk a biztos révbe ért.
6. Vert út vár, ha útra kelsz,
Sebzett szív gyógyirra lelsz.
Tépett lelkem, higgy amig lehelsz.
7. Uristennek szent fia
Születék ez világra,
Eljött lelkünk boldogságára.

Pálffy Márton.

AZ UNITÁRIUS IRODALMI TÁRSASÁG PÁLYA- TÉTELEI 1923-RA.

1. *Bűnbánati imák Karácsony nagyhetén a hét napjaira (reggelre és estére).*

2. *A vallásosság szerepe a mai társadalmi életben.*

3. *Brassai Sámuel bölcsészetének hatása az unitárius hit-tudományi irodalomra.*

4. *Vallástani kézikönyv írandó az elemi iskolák 6. osztálya számára.*

A tanterv szerint a felölelendő tárgykör a következő: *Erkölcstanból*: Az ember mint erkölcsi lény. Kötelességeink: önmaga, szülői, testvérei, rokonai és felebarátai és Isten iránt. Kötelességeink a természet iránt. Kötelességeink hazánk és egyházunk iránt. *Hittanból*: Isten és tulajdonságai, az ember és tulajdonságai, Jézus munkája, a szentlélek, egyház, biblia, vallás. *Szervezetanból*: egyházközségeink: kebli tanács, közgyűlés, egyházkörök, képviselőtanács, főtanács. Az egyház főhivatalnokai: püspök, főgondnok, esperes, köri gondnok, pap, tanító, kántor, gondnok. Az unitárius egyház törvényben biztosított legfontosabb jogai: Iskoláink.

A napi események megbeszélése erkölcsi szempontból. (Jutalma: 1000 leu.)

5. *Egyházi beszéd írandó Lukács 17:20—21. alapján.*

6. *Karácsonyi egyházi énekszöveg.*

7. *Unitárius templomi gyülekezeti ének énekhangra és orgonakiséretre hangjegyekre (szabadon megválasztott szövegre).*

A nyertes pályaművek a 4-ik pályatétel dolgozatának kivételével 100—100 leu jutalomban részesülnek.

A 4-ik sz. pályatétel jutalma 1000 leu.

A pályaművek 1923. június 31-ig küldendők a főtítkárhoz.

A pályaművek idegen kézzel írandók és jeligés levéllel látandók el.

A pályadíjak az 1923. évi közgyűlésen adatnak ki.

Kolozsvár, 1922. október 28.

Ferencz József
elnök.

Dr. Borbély István
főtítkár.

Dr. Ferenczy Géza
igazgató.

ÜRMÖSI KÁLMÁN

(1847—1922.)

Ürmösi Kálmán belső emberi családból származott s a legkiválóbb lelkészi tulajdonságokat egyesítette magában. Igazán papi egyéniség volt s az ő harmónikus élete megérdemli hogy az elismerés koszorúját tegyük frissen hantolt sírjára. Életét nem az embereket káprázatba ejtő külső fényesség tette olyan széppé, hanem szívének természetes melegsége. Az ő értékét nem a messzire csapongó kilengések s a szertelen túlzások adták meg, hanem az a józan mérséklet, amellyel mindig megtalálta az arany középutat, melyről sem nagyhangú jelszavak, sem előretörő divatos áramlatok eltántorítani nem tudták. Nem a mindennel szembe szállni tudó bátorság emelte őt ki az átlagemberek közül, hanem az az odaadó hűség, mellyel az élet apró kötelességeit teljesítette. Nem a hegyen épített város volt, amely országok és népek előtt tündöklök, hanem a gyertya, amely önmagát emésztve állandóan világítja a maga kis körét. Nem a századokat átfogó és merész reformokat indító próféta, hanem a lelkiismeretes lekipásztor, aki keresi az egy eltévedt juhot s míg meg nem találja, addig nincs nyugalma. Nem a nagy terveket szövő s mindent egyre feltevő vezér, hanem a hős katona, aki életét adja az ügyért, melynek szolgálatába állott. Minél közelebb jutottunk lelki világához, annál jobban megszerettük.

Akár a gondos családapára emlékezzünk, aki nehéz viszonyok között 5 fiut nevelt és adott a társadalomnak, akár a lekipásztorra gondoljunk, aki ugyanazzal az éberséggel gondozta előbb a tarcsafalvi kicsiny nyáját, mint később a siménfalvi s a szentgericei népes gyülekezeteket, akár az egyházi számvevőt nézzük, aki öregsége napjait a számok tengerébe temette: mindenütt azt a megalkuvást nem tűrő, puritán becsületességet és törhetetlen kötelességtudást látjuk, amely túl él minden külső fényt és minden világi dicsőséget. Az ilyen nemes jellem nem veszhet el a sírok éjjelében, hanem az örökkévalóság vizein fog evezni.

V. A.

AZ UNITÁRIUS IRODALMI TÁRSASÁG ÉVI KÖZGYÜLÉSE.

A jelen évi egyházi főtanács gyűléseit megelőző napon, 1922. október 28-án d. u. tartotta az U. I. T. harmadik évi közgyűlését, melyet választmányi ülés előzött meg. Közgyűlésen Ferencz József püspök úr mint a Társaság elnöke elnökölt; (dr. Ferenczy Géza főgondnok, a Társaság igazgatója nem tőle függő ok miatt nem vehetett részt a gyűlésen.), dr. Borbély István főtitkár adott elő és dr. Kiss Elek titkár jegyezt.

1. Elnök üdvözlővén a megjelenteket a gyűlést d. u. 3 óraker megnyitotta.

2. Főtitkár felolvassa évi jelentését, amely szerint a Társaság az elmúlt esztendőben 5 vándorgyűlést tartott (Torockó, Magyarásáros, Dicsőszentmárton, Küküllődombó, Nagyajta) a Ker. Magvető mult számában részletesen ismertetett műsorokkal; Kolozsváron a D. F. E.-el együtt téli vasárnap délutáni felolvasásokat rendezett; 1921. januárja óta folytatólagosan kiadta a Keresztény Magvetőt; 1921. jul. 24-én Csifó Salamon vál. tag fordításában dr. Kiss Elek titkár által memorandumot nyújtottunk át Kolozsváron tartózkodott angol és amerikai hitrokainknak, melyben kifejtettük Társaságunk fennállásának célját s kértük anyagi és erkölcsi támogatásukat. Kovács Lajos vál. tag benyújtotta I. M. Savage amerikai unitárius lelkész „The Evolution of Christianity“ c. művének magyar fordítását s kérte, hogy a Társaság a munkát vegye fel kiadványai közé, ugyancsak dr. Kiss Elek titkár bejelentette, hogy a Társaság könyvkiadványai részére lefordította J. E. Carpenter: The place of Christianity . . . c. munkát; Lőfi Ödön vál. tagnak Martineau-tanulmányai állnak könyvbírálatra készen. Jelenti főtitkár továbbá, hogy megcsináltatta a Társaság pecsétjét, mely köriratában Unitárius Irodalmi Társaság és a belső körben két sorban Egységben Az Erő — szövegű.

Közgyűlés a főtitkár jelentését tudomásul veszi; a könyvkiadványokra vonatkozólag megbizsa Elnökséget, hogy minden módon igyekezzék lehetővé tenni, hogy a bejelentett munkák a szabályszerű bírálatok eredményéhez képest minél előbb megjelenhessenek; a pecsétnyomó szövegét alapszabályába foglalni határozza,

3. A hirdetett pályatételek eredménye:

a) *Népies templomi imák a hét napjaira.* Csifó Salamon és Vári Albert bírálók hivatalos bírálata a következő volt:

Két pályamunka érkezett. Az I. számú jeligéje: „Minden hitnek gyökerei a szívben vannak” stb. Ezekből az imákból hiányzik az egység. Sok bennük az elmélkedés és kevés az áhitat. Stílusa nehézkes. Kifejezései néhol fellengősek. Azonban van bennük némi változatosság, amit a gyakran előforduló bibliai idézetek is elősegítenek, Kár, hogy nem mindig találóan vannak alkalmazva.

A II. számú pályamű jeligéje: „Hozzád megyek Uram.” Gondossággal és lelkiismeretességgel kidolgozott imák. Szűk körben mozognak és sok bennük az ismétlés, de bizonyos kiforrottságról tesznek bizonyosságot. Nem szárnyalnak magasan, de a népies igényeket kielégítik. Érthetetlen írónak az az eljárása, hogy következetesen „Idvezítőnk nevében” imádkozik, mintha félne Jézus nevének a használatától. Különböző irányú tiszta, világos, kifejezései elég szabatosak. A jutalom kiadását a II. számú pályamunka írójának javasoljuk.

A felolvasott bírálat értelmében a „Hozzád megyek Uram” jeligés mű szerzője *Gál József* recsenyédi lelkész 100 leu jutalomban részesült.

b) *A vallás és erkölcs viszonya unitárius nézőpontból.* Vári Albert és dr. Varga Béla bírálók hivatalos bírázata a következő:

Beérkezett két pályamű: 1. „Jó mester mit cselekedjem” 2. „Hivatásos élet” jeligével.

1. A dolgozat sikerültnek mondható. Az egész anyagot áttekinthetően csoportosítja s elég röviden eljut a végső eredményhez, mely röviden úgy fejezhető ki (i. m. 10. l.), hogy az unitárius vallás különösképen etikai vallás. Nem azért, mintha a többi keresztény vallást nem tartanók annak, de ebben a vallásban az erkölcsi tartalmat semmi sem zavarja.

Az értekezésen bizonyos könnyedség vonul végig, ami kétségtelenül előnyére válik. Meglepő gyorsan és határozottan intéz el azonban olyan kérdéseket, melyek behatóbb fejtegetést és megokolást kívánnának. S ebben a tekintetben éppen azok a részek, amelyek a vallással foglalkoznak, nem kielégítőek. A világnak az a nyugodt, okos s meglehetősen utilista szemlélete sok tekintetben méltánylást érdemel, de távolról sem meríti ki a vallás lényegét. Hogy a bűn feltétlenül boldogtalanságra vezet, az erény üdvre s a Goethenek imputált mondás, hogy minden bűn megbűnhődik a földön — úgy gondoljuk — inkább követelmények s nem valóságok. Hogy a vallásnak ne volna egyéb feladata, minthogy a tiszta jellem boldogsággal és szentséggel áldja meg — az el nem hihető. A vallásnak ez a nyugodt, derült racionalistico-utilista beállítása lehet igaz és helyes, de mindenestre egyoldalú.

Úgy gondoljuk, hogy a vallás sokkal mélyebben nyúlik az emberi lélekbe, sokkal mélyebb és nehezebb feladatai vannak, mint szerző gondolja. Hinni Istenben feltétlenül és

minden utógondolat nélkül; keresni és megtalálni azokat a pillanatokot, amikor érezzük a világszellemmel való azonosságunkat; hordozni a keresztekét panasz nélkül minden utólagos jutalom és boldogságra való számítás nélkül; hinni azért, mert hinnünk kell és mert e hitnek feltétlen értékében egy percig sem kételkedünk — ezekben van a vallásos érzés lényege. Talán minden mystikus utógondolat nélkül állithatjuk, hogy a vallásos élmény az emberi léleknek sajátos természetű megnyilvánulása, melyet alapos és elmélyedő lélektani munkával felszínre hozni lehet. Ha ez megtörténik, akkor fog kiderülni, hogy meglehetősen hiányos fogalmaink vannak a vallás lényegéről. Szerző helyesen mondja, hogy a vallástalanság oka igen sok esetben abban van, hogy az illetőnek eszébe sem jut lelki életének ezt az oldalát fejleszteni s ez az elhanyagolás elsátnyulásra vezet.

E dolgozat hiányai mutatják, hogy mennyire szükség volna egy minden tekintetben unitárius szellemben megírt hittanra.

Mindettől eltekintve a dolgozat világos, könnyen érthető voltánál s a szerzőnek benne megnyilvánuló tisztult vallás-erkölcsi világnézeténél fogva jutalomra érdemes.

2. A második dolgozat körülbelül teljesen ugyanazon eredményre jut, mint az előbbi, hogy t. i. az unitarizmus egyik legfőbb előnye az, hogy az autonom erkölcsiség minden fenntartás nélkül megfér mellette. Amilyen könnyedséggel jut el azonban a fenti eredményhez az előbbi dolgozat, ép oly nehézkesen teszi meg a célhoz vezető utat az utóbbi. Nagy apparatussal dolgozik, temérdek történeti anyagot vonultat fel elméletének kifejtésére. Van benne sociologia, vallástörténet s ami feltétlenül előnyére válik az előbbi dolgozattal szemben, meg van a kísérlet a vallás lényegének lélektani boncolására s általában igyekszik — ez szintén előnye — a vallás fogalmának sajátosságát a moralitás mellett kiemelni és behatóan megvilágítani.

Az erkölcsiség és a vallás lényegének megítélésénél magasabb értékelő álláspontot árul el, mint az előbbi dolgozat. Bőségesen rászolgált arra, hogy a szerző neve ne maradjon ismeretlen. S ezért ezt is jutalmazásra ajánljuk.

A Jó mester, stb. jelíges mű szerzője *Benczédi Pál* homoród-ujfalvi lelkész; a Hivatásos élet szerzője *dr. Kiss Elek* teol. akad. tanár. Mindketten 100—100 leu jutalomban részesülnek.

c) *Hogyan lehetne népünk lelki fejlesztését állandóan kezünkben tartani* c. pályatételre egy dolgozat érkezett, mely azonban *dr. Kiss Elek* és *Pap Domokos* hivatalos bírálata szerint jutalomra nem érdemes.

d) *Az unitárius egyházalkotmány szervezetének történeti fejlődése* c. tételre nem érkezett dolgozat.

e) *Egyházi beszéd* c. pályatételre 2 pályamunka érkezett.

Csifó Salamon és Vári Albert bírálók hivatalos jelentése a következő:

Az első számú jeligeje: „Mélyebbre a hálót.“ E beszéd az alapigét helyesen értelmezi és alkalmazza. De a célkitűzése bizonytalan. Főhibája az, hogy nem engedi elég mélyre a hálót. A felszínen mozog s igen elcsépelet gondolatokkal dolgozik. Különben kevés igényű, használható, népies egyházi beszéd.

A második pályamunka jeligeje: „Tat-Twam-Asi.“ Ez a beszéd a gondolatok gazdagságában, irányának szépségében messze túlhaladja az elsőt. Mélyen stántó, bölcséleti okoskodásokra épített dolgozat. Van benne itt-ott túlzás és homályosság. Inkább az értelemre, mint az érzelemre és akaratra kíván hatni. De logikai erővel kidolgozott beszéd. A jutalmat ezen beszéd írójának javasoljuk kiadatni.

E bírálat alapján a Tat-Twam-Asi jeligés mű szerzője *Zoltán Sándor* homoródszentmártoni lelkész 100 leu jutalomban részesül.

f) *Unitárius templomi közének* c. pályatételre beérkezett pályaművekről Seprődi János ref. kollégiumi tanár és Rezik Károly zenekonzervatoriumi igazgató uraknak hivatalos bírálata a következő volt:

I. *Jelige*: „Atyánk Áldjuk.“ Melódiája folyékony, összhangosítása elég jó, de az egész, minden különösebb eredetiség nélkül való.

II. 1. *Jelige*: „Óh én Uram.“ Elég érdekes magyaros dallam, az összhangosítást azonban tévesen fogja fel, mikor a dallam hangnemét, f-dúrnak veszi d moll helyett.

II. 2. *Jelige*: „Boldog, ki nem jár.“ Régi egyházi stílusban írt elég formás dallam, de nem elég megkapó és változatos.

III. „*Urunk Atyánk*.“ Eredeti ritmusu, érdekes, régi stílusu melódia. Összhangosítása megfelelő, de primitív. Érdemes volna művészibb formába önteni.

IV. *Jelige*: „*Gyenge Violának*.“ Dallama magyaros, de igénytelen. Összhangosítása naturális, a vége rossz.

V. „*Égi Atyám*.“ Magyar népdal utánezat. Nagy ugrások a melódiában, nehézzé teszik a közéneklést. Összhangosítása primitív. Tudatlanságát legjobban elárulja, hogy fis-mollnak jelzi, holott d-dúr.

VI. „*Ima*.“ Teljesen elhibázott ritmus, erőltetett melódia, és rossz összhangosítás.

VII. *Jelige*: „*Kérem az Istent*.“ Tisztára népdal utánezat, nem templomi éneknek való. Ettől eltekintve, elég jól van megcsinálva.

VIII. 1. „*Uram pogányok*.“ Az első periodus az „Erős várunk“ feltűző utánezása. A többi is népdal reminiscencia. 2. *Mennyei jó Atyám*. Ritmikailag, melódiailag monoton, összhangosítása primitív.

IX. „Fohász.“ Fülbemászó, hangulatos dallam, összhangosításilag [is elfogadható. Szerencsésen eltalálja a magyaros jellemvonást² anélkül, hogy a templomi stílust feladná, és közönséges népdallá válna.

X. Jelige: „Duett.“ 1. A 43-ik zsoltár. Első része teljesen zsoltár-dallamok utánérzése, minden eredetiség nélkül. Annál meglepőbb a végén a magyar skála fellépése, amely így nem nagyon talál az elejéhez. — 2. A 43-ik zsoltár. Ugyanaz, mint az előbbi, a végén a kitérés há-dúrba, még idegenszerűbbé teszi a bevezést. — 3. A 29-ik zsoltár. Jól hangzó dallam, de egyes sorok innen-onnan nyersen átvannak véve. — 4. A 43-ik zsoltár. Összhangosításilag jó, de invenció nélküli. — 5. A 29-ik zsoltár. Jól hangzik, de kevés az eredetiség benne.

Mérlegelve a benyújtott pályaművek értékét, az előrebocsátott megjegyzések alapján is legsikerültebbnek a IX. sz. Fohász című művet ítéljük. Bár annak is, különösen az elején érzik a régi temetési énekek reminiscenciája. Utána, főleg érdekes ritmusáért, legértékesebbnek ítéljük a III. szám alatti *Urunk Atyánk* címűt. Harmadik helyre a II. szám alatt *Boldog, ki nem jár* címűt [tesszük. Dicséretre volnának érdemesek a VII. számú, amely értékben felülmúlja a III-ik helyre ítélt *Boldog, ki nem jár* szövegű dallamot, de teljesen kiűt az egyházi stílusból. Dicséretet érdemel a *Duett* mű szerzője is, akinek kifogástalan összhangzattani tudása van, de úgy látszik, egyéniségéből hiányzik az egyéni invenció.

E bírálat alapján az első jutalmat a Fohász jeligés mű szerzője, Útó Lajos kolozsvári énekvezér, a második jutalmat *Urunk Atyánk* jeligés mű szerzője, Bartalis Márton városfalvi énekvezér nyerte. Ugyanő a harmadik jutalom nyertese is. A dicséretet nyert *Duett* szerzője Pálffy Ákos homoródszentpáli énekvezér.

g) Szaválásra alkalmas költemény. Pálffy Márton és Ürmösi Károlyné hivatalos bírálatára:

Pályamunka 3 érkezett: „Golgota“ című („Igazság győzelme“ jeligével), „A péterfalvi parochia“ („*Sic itur ad astra*“ jeligével), és „A harang“ („1916“ jeligével.)

A „Golgota“ című a nagypénteki tragédia fenséges fájaldalmát váltja aprópénzre. Alkalmi szomorkodásnak és elmélkedésnek elég szép, de valójában — nem költemény.

A *péterfalvi parochia* csak úgy leheli a költőiséget (lángoló nap, ringó sugár), valósággal szerelmes a szépbe, éppen csak a legszebb szép-pel, az igaz-zal áll hadi lábon. Történeti költeménynek első sorban lélektanilag kell igaznak lennie s történeti személynél és eseménynél azonfelül a történeti és epikai hitelesség sem utolsó követelmény.

A *harang*-ban is kissé sok az úgynevezett „költőiség:“ a nagyhangú póz, a festői beállítás. Fájdalma azonban őszinte s elég mélyről jön. Ez a szívbe markoló kis igazság, no meg

a nagy rutinra valló pompás verselés elfeledtet minden ok nélküli dagályt. Kár, hogy a kis harang örök békét és föltámadást hirdető szava — a költemény igen szép alapgondolata — már nem mutat sok őszinteséget, hangja erőtlen s „titáni térbe fölsívit”-féle értelmetlenségbe vész. Ezen azonban lehetne segíteni. A jutalomra — úgy is mint társai közt legjobb — érdemes.

A felolvasott bírálat értelmében 100 leu jutalomban részesül *A harang* szerzője Bencze Domokos Homoródszentpálról.

4. Közgyűlés a Budapestre távozott dr. Költő Gábor alelnököt a Társaság tiszteletbeli alelnökévé s helyére dr. Gál Kelemen koll. igazgató vál. tagot alelnökké, továbbá Kovács Kálmán tanárt ellenőrré választotta.

5. A választmányi tagoknak $\frac{1}{3}$ része kisorsoltatván, (Benczédi Pál, Józán Miklós, Kelemen Lajos, Lőrincz István, Lőf. Ödön, Orbán Lajos, Szentmártoni Kálmán, dr. Szolga Ferenczi dr, Tóth György, Ürmösi Károlyné) újra megválasztattak.

6. Közgyűlés utasította választmányt, hogy a szakosztályi (tudományos) felolvasó üléseket igyekezzék e télen már megkezdeni.

7. Közgyűlés elhatározta, hogy a pályanyertes ének- és zeneművekből sorozatos kiadványt rendez s a kivitellel az Elnökséget bizza meg.

8. Közgyűlés a nyomdai drága árakra való tekintettel a Keresztény Magvető előfizetési árát évi 60, a pártoló díjat pedig évi 100 leura emelte fel 1923. januárjától kezdve.

9. Ezzel a közgyűlés véget ért.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Amerika. A *Christian Register* (Keresztény-napló) 101-ik évfolyamának 44-ik száma (nov. 2, 1922) politikával foglalkozván, hosszabb cikkeket közöl: „Egy diktátor Itália miniszterelnöke lesz”, „Miért távozott Lloyd George” és „Amerika és Európa megmentése” címek alatt. Az első Mussolini-ról szól, aki Itália közakaratóból és közérdekében egy új Napoleonként lépett fel. A második azt mondja, hogy az angol miniszterelnöknek azért kellett távoznia, mert Anglia új háborút nem akar. A harmadik cikket Eliot Sámuel, az unitárius szövetség elnöke írja, s arról szól, hogy Amerikának hivatásos kötelessége Európa ügyeibe beleavatkoznia s nem játszhatja tovább a közömböset mert nála nélkül Európában béke nem lesz soha. Amerikánaa meg kell jelennie a konferenciákon s oda kell hatnia, hogy k lefegyverzés, a valuta állandósulása s a *vallási és faji* kisebb, ségekkel való igazságos elbánás létesüljön.

Egy hosszú cikk foglalkozik „Angol kormányzás a felzigatott Indiában” címen a következő négy ponttal: 1. az angol kormányzás az indiai kézműipart tudatosan megsemmisítette, hogy az angolnak készítsen jó talajt s az indiaiakat földművelésre szorította; 2. a földművesekre túlságos adót vetett ki; 3. Indiából állandóan Angliába foly a pénz s India népe fokozatosan szegényedik le; 4. a Rowylatt törvények megfosztották őket a polgári szabadság alapfeltételeitől. Indiában 1918 aug-tól decemberig éhínség miatt 17 millió ember halt el s az 1919. júliusig pedig összesen 32 millió. Gandhi, az indiai nemzeti hős „Szabadságharc” c. beszédgyűjteményében így szól: „Felfogásom szerint ahogyan a brahminok a nem brahminokkal elbánnak, ép olyan sátáni, mint az angoloké velünk szemben. . . Mi a birodalom páriáivá lettünk, mert páriákat termeltünk magunk között. A rabszolgatartó mindig ártalmasabb, mint a rabszolga. . . Kértem az angolokat, bánják meg bűnököt s változtassák meg szíveiket. Nekünk hinduknak is ép ilyen szükségünk van az elkövetett rossz megbánására s viselkedésünk megváltoztatására azokkal szemben, akiket elnyomtunk. . . Úgy kell kezelniük őket, mint vértestvéreinket, amint, hogy valójában azok is”. (Blackwell Stone Alice).

Az elmondottakban mind az önálló, értékes élet megélése van célozva s Hanson Miles szerint emez életnek hivatott istápolója az igazi *lelkész* (Mit várhat a lelkész magától),

akinek értékelnie kell a nötlenséget, a boldog családi életet, az öröm napjait, a könnyekkel borított életet, a gazdagságot, a szegénységet, a nagy egyházközséget és a kicsit, a várost és a falut egyaránt. Mindezeket lelkileg átélvén, lehet igazi jó vezető. (1044—1045 ll.)

November 5-én számolt be Dr. Cornish, Rev. Perkins és Rev. Speight erdélyi úttjáról Eliot úr elnöklete mellett. Az eredmény még ismeretlen; de jelezve van, hogy olyan tapasztalatokat szereztek be itt testvéreink, melyek érdekelni fogják nagyon az amerikai unitáriusokat.

Martha Everett St. John felhívta az amerikaiakat, hogy ruha és pénzküldeményeiket juttassák kézhez, hogy Hankinson Frigyes Budapesten megkaphassa idejében a szegény magyarok felsegítése érdekében. (Okt. 5.)

Hankinson már Budapesten is van okt. 10 óta.

Anglia. 1. *The Inquirer.* Dániában, Koppenhágában az idén egy vallási konferenciát tartott az a világszövetség, amely az Egyházak révén a nemzetek közötti barátságot óhajtja létesíteni. Az *Inquirer* aug. 26-i száma bővebben szól e konferenciáról s ismertetésünket onnan vesszük. Mindenfajta keresztények résztvettek ott — kivéve a róm. kath. egyházat — mely nem sok érzéket tanusított még oly mozgalmak iránt, melyek határain kívül estek. Amerikából jöttek legtöbben, Angliából, Németországból. Franciaországból is többen résztvettek s Magyarországot Raffay püspök képviselte, ott volt a belgrádi, sofiai metropolita s Germanos Konstantinápolyból. Japán is képviselve volt a többek között. Két igen fontos tárgyról tárgyaltak és pedig 1. a *lefegyverzésről* és 2. a *kisebbségekről*.

A lefegyverzés kérdésével kapcsolatban a németek és a franciák vitték a szót — akik között sok ellentétet oszlattak el a gyűléseken kívül barátságosan a megjegyzés szerint — s bár a quákker Hull tanárnak javaslatát, hogy azonnali és föltétel nélküli lefegyverzés mellett foglaljanak állást, el nem fogadták, mégis nagyfontosságú megállapodásokat létesítettek. Dr. Deissmann német részről és Monod Wilfred M. (Párisból) francia részről egyek voltak ama határozatban, hogy bár jelenleg nem lehet azonnal keresztülvinni a lefegyverzést, oda fognak hatni, hogy ézt sürgessék, hogy mihelyt a népek ligájának elegendő hatalma lesz határozatai végrehajtására, az általános lefegyverzést foganatosítsák.

A kisebbségek kérdésénél Európa délkeleti részéhez tolódott az érdeklődés. E kérdéssel kapcsolatban megjegyzi a tudósító, hogy a Balkán felfogása nagyon különbözik a nyugoti felfogástól, mert vallásos türelemről némelyek most hallanak először. Vannak, akik nem tudják, hogy a saját kezdetleges felfogások nem egyenlő az igazsággal. Mégis hosszas tárgyalás után szó nélkül fogadták el a határozatot, hogy a kisebbségi jogok respektálása a népek kiegyenlítődése s a béke állandó-

sulása érdekében alapvelő fontossággal bír; ezt az egyes országok törvénybe iktatták, s a konferencia arra kéri a népek ligáját, tegye lehetővé, hogy ha akár vallási akár nemzeti kisebbségi sérelmekről van szó, melyeket otthon orvosolni a kisebbségek nem tudnak, valamely nemzetközi bíróság útján a népek ligájánál azt megtehessék.

Sajnálattal említi meg W. H. D. a tudósító, hogy a béke érdekében attól el kellett állani, hogy a sérelmes esetek megvizsgálására azonnali intézkedést kérjenek a Népligától.

Dr. Cornish-t Angliában meginterjúvolták az erdélyi állapotokra vonatkozólag, ki nagyon érdekesen válaszolt a fölfelt kérdésekre, miből kitűnik, hogy rövid idő alatt is meglehetősen éles bepillantást nyert az itteni unitárius nép állapotába.

A *Westminsteri Gazette*-ből „Magyarország és a béke” címen hosszabb cikk van átvéve az *Inquirer*-be s a három cikk egymás után van elhelyezve az *Inquirer* hasábjain.

Dr. Clifford (*Inquirer*, okt. 7.) nincs meglegedve a bánásmóddal, amint Romániában a baptistákat kezelik s egy esettel kapcsolatban ő is megismétli Dr. Cornish állítását, hogy a magasabb tisztviselők mondhatnak bármit, mert az alantosabbak nem járnak el a vallási kisebbségek érdekeinek szem előtt való tartásában.

A britt és külföldi unitárius Társulat őszi évi gyűlését Newcastle-ben az Északi-tenger partján tartotta okt. 28-án.

Az amerikai és angol testvérek figyelemmel kísérik a világ bármely részén a szabadelvű vallásos mozgalmat s segítik is azt, ahol életrevalóságot látnak. Van remény a világ-unitárizmusának megvalósulására — a jelentések szerint — csak épen önálló, munkás életre kell törekednünk.

Dr. Kiss Elek.

IRODALOMI ÉRTESÍTŐ.

Unitárius Ének- és Zeneközlöny. Kiadja az Unitárius Irodalmi Társaság. 1. füzet. Kolozsvár, 1922. 4. r. 16 oldal. Ára 12 leu.

Igazi örömmel üdvözöljük unitárius zeneirodalmunknak ezt a kiadványát, mely, mint a cím is mutatja, folytatódni fog. Ez első füzetben 23 zenemű van és pedig 6 Régeni Árontól, 3 Adorján Domokostól, 2 Útő Lajostól, 2 Pálffy Ákostól, 2 Balázs Ferentől, 2 Bartalis Mártontól, 1 Péter Ödöntől, 1 Erdős Mihálytól, a többi régi magyar egyházi dallam. A művek egyrésze díjat nyert az U. I. T. ének- és zenepályázatain, a dallamokról ezúttal nem akarunk részletes véleményt mondani, csak annyit jegyzünk meg, hogy amelyeket közülök énekelni hallottunk, azok igen alkalmasak arra, hogy közénékké váljanak. Ha énekevezéreink vasárnapi templomozás közben szerre bemutatnák e dallamokat s aztán a hallgatóságtól véleményt kérve, azt eljuttatnák az U. I. T. elnökségéhez, igen hasznos szolgálatot tennének, mert ez úton kísérletileg meg lehetne tudnunk azt, hogy minő irányban lehet legsikeresebben fejleszteni templomi zenénket.

Petőfi Sándor összes költeményei. Az Erdélyi Irodalmi Társaság kiadása. Kolozsvár, 1922. 8. r. 600 oldal. Ára 50 leu. Végre van egy igazán használható Petőfi kiadásunk. Az eddigiek nagyobbára mind díszművek, amelyek igen szépen mutatnak a szalon asztalán vagy pedig gyűjteményes vállalatok kötetei, amelyeket az ember azért nem vett szívesen a kezébe, mert nem akarta a gyűjteménynek egy kötetjét lehasználni. Most végre kaptunk egy olyan kiadást, amely nem ágál papirosával, nem tüntet arasznyi margójával, hanem egyszerű, de egyszerűségében izléses, kellemesen olvasható s mindezek mellett igazán olcsó. Dr. Kiss Ernő kolozsvári kollégiumunk jeles irodalomtörténetírója rendezte sajtó alá s a dicsőszentmártoni Erzsébet-nyomda készítette el. Szerkesztő s nyomda rajta voltak, hogy tehetségük s képességük legjavát nyujtsák. Állapítsuk itt mindjárt meg, hogy mindez a legtéljesebb mértékben sikerült s ahhoz a gyönyörű Petőfi-életrajzhoz, melyet erdélyi ember (Ferenczi Zoltán) írt s ahhoz a pompás méltatáshoz, amelyet először szintén erdélyi ember (Gyulai Pál) készített Petőfiről, most megjelent egy méltó szövegkiadás. Valóban a legmelegbben gratulálunk az E. I. Társaságnak s főleg Kiss Ernő

tanár atyánkfiának e mindenképen sikerült műhöz. Olvasóinknak pedig azt mondjuk, hogy vegyenek ebből a Petőfi-kiadásból, mert olyan munkáért adnak pénzt, amely becsülettel megéri árát.

Még csak azt jegyezzük meg, hogy a műből 500 számozott amateur példány is megjelent finom papiroson 100 leuért. A mű megrendelhető dr. Kiss Ernő tanárnál (Kolozsvár, Unitárius Kollégium), de kapható minden könyvkereskedésben is.

Tordai Borbély Andor: Pálháza környékének rhyolithos kőzetei. 1 táblával. Szeged, 1922. 8 r. 24 l. Egykori pénztári ellenőrünk Borbély Albert fiának doktori értekezését jelzi a fentti cím, mely a földtan köréből dolgoz fel egy érdekes témát. Gratulálunk fiatal barátunknak tudori értekezéséhez.

Petőfi halála. Bálint Dániel nyilatkozata. Röpirat arról, hogy Petőfi Székelykeresztúron a Lázár Márton féle telken halt meg és temettetett el. Ezzel az állítással már sokat foglalkozott a Petőfi-irodalom s így kétségeinket megismételni ezuttal nem tartjuk szükségesnek. Egyet azonban megemlítünk. Ha a fehéregyházi síkon verte le a magyarokat az orosz katonaság, hogyan képzelhető, hogy egy ottan megsebesült magyar vitéz (Petőfi) az orosz lovasság figyelmét elkerülve Székelykeresztúrig tudjon menekülni az országúton? Ez harcászati szempontból teljes képtelenség.

„Unitárius Keresztény Népnaptár“. Kiadják: Az udvarhelyköri lelkészek. A lelkész kör megbízásából szerkeszti: Báró József.

Az 1923. évi naptár igen gondos szerkesztésben, sok hasznos és szórakoztató olvasmánnyal megjelent. A legkiválóbb tollforgató emberek vonulnak föl benne apró cikkeikkel. Igen életrevaló vállalatnak tartjuk. Minden unitárius ember köteles támogatni. De más vallásu magyar testvéreink sem találnak ennél olcsóbb és jobb naptárt. Ára 10 leu. Kapható minden lelkészi hivatalban.

KÜLÖNFÉLEK.

Olvasóinknak és munkatársainknak boldog Karácsonyi és Ujévi ünnepeket kíván a szerkesztőség.

Egyházi Főtanács. Az unitárius egyház legfőbb testülete 1922. évi ülését Kolozsvárt október 29, 30 és 31-én tartotta. Mivel a főtanácsi jegyzőkönyv remélhetőleg, rövidesen megjelenik, ezért mi részletes ismertetésbe nem megyünk bele. Csupán egy pár általános megjegyzésre szorítkozunk.

Sajnálattal nélkülöztük, ezuttal talán először, az elnöki székben br. *Petrichevich-Horváth Kálmán* főgondnokot, akinek szeretettel teljes egyénisége annyira összeforrott a mi egyházi életünkkel. Múló gyöngékedése akadályozta a részvételben. Annál jobban esett látnunk ősz főpásztorunkat szellemi erejének teljes frissességében, mely a hosszas és nem egyszer viharos tárgyalások alatt egy pillanatig sem lankadt. Méltó társa volt az elnöklésben dr. *Ferenczy Géza* főgondnok, akinek higgadt komolysága többször lefegyverezte a föllobbanni indult szenvedélyeket. A főtanácsi istentiszteletet *Lőrinczi István* keresz-turkőri esperes és *Péterffi Gyula* torockói énekvezér végezte, aki költői lendületű beszédében a mai történelmi idők hangulatának volt lelkes és lelkesítő szöszólója. Ugyancsak a mai nehéz időknek lesz örökre beszédes dokumentuma a püspök, az E. K. Tanács, a jószágfelügyelőség és a nevelésügyi bizottság jelentése, amelyek szomorú aépét adták annak a meddő harcnak, melyet az egyházi vezetőség állandóan viv ősi autonómiánk alapítványaink és intézményeink ellen nap-nap után megújuló külső támadásokkal szemben. Ezeknek tárgyilagos ismeretében csakugyan nekünk nem egymás ellen kell villogtatnunk fegyvereinket, hanem közös kincsünk: vallásunk és egyházunk védelmére kell koncentrálnunk minden tehetségünket. Nem a jogok követelésében, hanem a kötelességek teljesítésében kell nemes versenyre kelnünk. Ma nem a kísérletezések idejét éljük. Háborúban vagyunk. Itt nem a széthúzás és a töprengés, hanem a közös front s az egy célra törekvés biztosíthatja a sikert. Bizonytalan helyzetünkben s kiszámíthatatlan anyagi veszteségeink árán legalább ezt az erkölcsi tanuságot szerezzük meg magunknak.

Hogy élni akarunk s ha szükség áldozatot hozni is készek vagyunk: ennek lelkesítő jelét adta a főtanács az egytetemes egyházi adózás bejelentése pillanatában, amikor éreztük, hogy a történelem teremtő szelleme suhant végig a multunk nagy-

jaival diszitett teremben. A nagy számú résztvevők egy ember akaratával állottak fel s helyeselték az egyházi vezetőségnek az összes magyar egyházakkal együttesen megtett intézkedéseit. Hisszük, hogy ez a történelmi pillanat a kicsinyes aggodalmakat nem csak eloszlatja, hanem élet-halál küzdelmünket is a kívánt eredményre lendíti. Mert hiszen kimondhatatlan hálásak vagyunk minden nemű külső segítségért, de bizony nem azokban van a mi életünk, erőnk és fejlődésünk. Nekünk át kell látnunk, hogy önmagunkra vagyunk utalva s a magyar unitarizmusban is kell lenni annyi erőnek, hogy legalább önmagát fenntarthassa.

A tárgysorozat 30 pontja között még több volt, ami normális időben különböző reflexiókra adhatna alkalmat, de ma nem az okoskodások, hanem a tettek korát éljük.

Lelkészköri közgyűlés. Az egyetemes unitárius lelkeszkör 1922 október 28-án Kolozsvárt a kollégium dísztermében igen népes közgyűlést tartott. Ez alkalommal formás és lendületes imádságot mondott *Zoltán Sándor* h. szt.-mártoni lelkesz. *Vári Albert* elnöki megnyitójában rámutatott a vallási és erkölcsi élet általános hanyatlására s evvel kapcsolatban a lelkeszi teendőket tárgyalta, kifejtve, hogy meleg szívvel, izzó hittel és rendíthetetlen bizalommal lehet csak újra építeni a vallás és erkölcs összemlott tamlomait. *Keresztési Dénes* szentgericei lelkesz értékes gondolatokban gazdag felolvasást tartott, melyet egész terjedelmében közlünk folyóiratunk jelen számában. A felolvasást élénk és tanulságos eszmecsere követte. *Ürmösi József* az „Unitárius Szószék” szerkesztője tett jelentést a folyóiratról, amelyből sajnálattal vette tudomásul a közgyűlés, hogy egyesek nemtörődömsége miatt fennakadt a megjelenése. Jövőre erkölcsileg kötelezővé teszi minden lelkeszre a megrendelést. Kapcsolatosan *Báró József* az unitárius irodalom támogatására nézve terjesztett elő lelkes indítványt. *Benczédi Pál* jegyző a vidéki lelkeszkörök évi működéséről, *Ürmösi Károly* pénztárnok pedig az anyagi ügyekről tett jelentést. Végül a tisztújítás történt meg, melynek rendén elnöknek *Vári Albertet*, alelnöknek dr. *Kiss Eleket*, jegyzőnek *Benczédi Pált*, pénztárnoknak *Ürmösi Károlyt*, az U. Sz. szerkesztőjének pedig *Ürmösi Józsefet* választották meg.

Amerikában. Egy századdal ezelőtt a Williams College öt hallgatója megbeszéléseket folytatott a mezőn arról, hogy a kereszténységet jó volna Ázsiában elterjeszteni. A közelgő tengeret elől egy szénaboglya alá húzódtak s ott folytatták tanácskozásait. Ma már emlékoszlop jelzi a helyet s óriási eredménye van az akkori tanácskozásoknak. Az amerikai külföldi missziói mozgalom kitűnően szervezve működik, mintegy 190000 munkásával s egy év alatt 50 millió dollárnál többet volt képes gyűjteni missziója folytatására. (Christian Register) A magyar unitárius misszióknak is meg kell születnie! *K. E.*

A lelkesz helyzetét érdekesen illusztrálja az amerikai

Christian Registerben (nov. 9.) található e felolvasás: Ha fehér a haja, tulságosan öregnek mondják: ha fiatal, akkor nincs tapasztalata. Ha tíz gyermeke van, igen sok van; ha egy sincs, nem mutat jó példát. Ha felesége az énekarban énekel, arrogánsnak tartják; ha nem énekel, nem szereti férje hivatását. Ha a lelkész olvassa beszédét, gyenge elméjű; ha rögtönöz, nem elég mély. Ha írószobájában van, nem elegyedik a nép közé; ha pedig az utcán látják, jobban tenné, ha prédikációja után nézne. Ha szegény családokat látogat meg, nagyozol — mondják — s ha gazdagokhoz megy, arisztokrata. Bármit tesz, mindig akadnak, akik kioktatni szeretik. K. E.

Amerikában az iskolás gyermekek 37 év óta gyűjtik iskoláikkal érintkezésben álló bankokban a pénzüket. Tavalyelőtt 462.651, tavaly 802.906 s az idén 1271029 gyermek tett be a bankba pénzt (amit nálunk sokszor könnyelműen elkölnnek egy és más szükségtelen dologra). A múlt évben az így megtakarított összeg 5 millió dollárnál többre rugott.

Az Erdélyi Irodalmi Társaság köréből. Az E. I. T. 1922. nov. 27-én tartott tisztújító közgyűlésén több választással kapcsolatban dr. Boros Györgyöt a Társaság egyik alelnökévé, dr. Borbély Istvánt a Társaság főtitkárává és Pálfi Mártont rendes taggá választotta.

Dr. Csiki Gábor kolozsvári lelkész külföldi tanulmány utjáról hazaérkezett. Midőn szeretettel üdvözljük a hosszas távollét után, hisszük, hogy gazdag tapasztalatait egyházunk javára fogja értékesíteni.

D F. egyleti közgyűlés. A D. F. egylet évi közgyűlését okt. 28-án d. u. tartotta nagy érdeklődő közönség jelenlétében. *Br. P. Horváth Kálmán* elnök gyöngéledése miatt *dr. Boros György* elnökölt. *Pap Domokos* titkár évi jelentést olvasott. *Gálfi Lőrinc* pénztárnok a pénztár állásáról tett jelentést. Felolvasást tartott *Árkosi Tamás*.

Sorozatos istentiszteletek Kolozsvárt. A kollegium dísztermében a vidéki lelkészek a theol. akad. ifjuság felkérésére sorozatos istentiszteleteket tartanak november és december hó folyamán. Az első alkalomra Keresztesi Dénes volt felkérve, de éppen akkor a díszteremben tartott Petőfi ünnep miatt az elmaradt. Utána Zoltán Sándor, Lőfi Ödön, Balázs András, Benczédi Pál és Utó Lajos tartottak istentiszteletet.

Lelkészi tanfolyam. Okt. 31-én és november 1-én a lelkészek részére szakelőadásokat tartottak. Előadók voltak: dr. Boros György, dr. Gál Kelemen, dr. Tóth György és Pál Ferenc, kik a belmisszióról, az elemi iskolázásról, az egyházszervezetről és kormányzásról tartottak értékes előadásokat, amelyek nyomában élénk eszmecsere fejlődött. Hiszük, hogy ezeknek az előadásoknak meglesz a gyakorlati eredménye is

„A mai Franciaország vallási kérdései“ címen Gnignebest a Sorbon tagja könyvet adott ki, amelyben kifejti, hogy az állam és egyház szétválasztása következtében a francia katholicizmus válságba jutott. A vallásos érzés és az áldozatkészség aláhanyatlott. A lelkészek a kevés jövedelem miatt mellékfoglalkozásra vannak kényszerülve s így igazi hivatásuknak nem élhetnek.

Berlinben az orosz emigránsok „Orosz vallás-filozófiai Akadémia“-t alakítottak, amelynek elnöke: Berdjajev ismert filozófus így nyilatkozott: „Csak egy vallásos ujjászületés mentheti meg Európát és juttathatja a világot békéhez. Minder politikai és szociális szervezet meddő és terméketlen, ha nem telíti gazdasági tartalom és nincs alárendelve bizonyos erkölcsi célkitűzéseknek. Esetleges forradalmak jobb anyagi létet teremthetnek, de az emberek és népek lelkét nem változtathatják meg ha nem jár elől a szellemi ujjászületés. A világnak el kell kezdenie kifejlesztését a szeretet mélysége, egysége és teljessége felé. Ez nem jelenti a küzdelem feladását a gonoszszel az igazságért, csak a küzdelem elmélyítését és áthelyezését a felületről az élet mélységeibe“.

„Az Unitárius Egyház Törvényeinek gyűjteménye“ című gyűjteményes munka folytatásaképpen dr. Tóth György szerkesztésében megjelent a II. kötet I. füzet. Ez a füzet a fegyelmi felelősségről szóló törvényt foglalja magában. Történeti előzmény vezet be a törvényt, melynek közlésénél szerző az eddig is követett módszere alapján átutaló jegyzeteket közöl. A függelékben pedig közli az egyházi és az egyházköri közügyigazgatásra vonatkozó régi szabályokat. A mű kiállítása izléses. Ára 25 leu. Megrendelhető szerzőnél, vagy Móricz Márton E. K. T. irodatisztánál.

Tájékoztató. A tanítói oklevelek egyenértékesítése tárgyában a kolozsvári közoktatásügyi vezérigazgatóság 9000—1922 VI. sz. alatt kibocsátott újabb rendeletét az Unitárius Közlöny legközelebb megjelenő számában teszi közzé az E. K. Tanács. Erre a rendeletre előre felhívjuk felekezeti tanítóink és tanító-nőink figyelmét.

Gyászhirek. *Vargyasi Németh Béla* II. éves egyetemi gyógyszerésztanhallgató f. é. szept. 30-án 22 éves korában elhunyt Székelyudvarhelyen. Németh Albert az ottani egyházközség buzgó gondnoka nagyreményű és nemes lelkű fiát vesztette el benne. — *Árkosi Veress György* 72 éves korában, okt. 11-én Árkoson elhunyt. *Feleki Deák Ferenc* földbirtokos okt. 22-én 71 éves korában Magyarorszáton elhalt. — *Özv. Árkosi Benkő Mihályné* november 7-én 60 éves korában elhalt Nagyváradon, honnan porait a kolozsvári köztemetőben nyugvó férje mellé szállították. — *Özv. Péter Jánosné sz. László Anna* november 19-én Békéscsabán 65 éves korában meghalt. Egyike volt a leggyöngyödebben szerető édes anyáknak. Péter Lajos jeles és szorgalmas főmunkatársunk édes anyját vesztette az elhunytban.

HIVATALOS RÉSZ.

Sz. : 2175—1922.

Köirrat

összes lelkész afiaihoz.

Az esperesi vizsgálatok jegyzőkönyvei mellé csatolt aranykönyvi kivonatból az tűnik ki, hogy az egyes egyházközségek az amerikai testvéregyházak adományát is a kegyes adományok közé vették föl.

Ezáltal az egyházközség híveink áldozatkészségére vonatkozó adatok nem nyújtanak tiszta képet.

A folyó 1922. évtől kezdve az egyetemes adózás is külön elbírálás alá eső áldozatkészséget jelent.

Ezekből okszerűleg foly, hogy az esperesi vizsgálatokra a számadások és aranykönyvi kivonatok a fentiek értelmében elkülönítva lesznek elkészítendőök, vagyis

a) külön az amerikai testvérek adománya és felhasználása.

b) külön az egyetemes adózás eredményeként mutatkozó bevétel és felhasználása, továbbá

c) külön a kegyes adományok az eddigi módon az aranykönyvbe való bevezetés alapján a célnak megfelelő rovatokon.

Esperes afia az esperesi vizsgálatok rendén ez irányelvek szerint járjanak el.

Kolozsvárt. 1922. december 14-én.

Ferencz József s. k.
unitárius püspök,

Sz. : 2175—1922.

Köirrat.

Az Egyházi Főtanács 83—1922. jkvi számú határozatának megfelelően E. K. Tanács összes lelkész afiainak megrendeli, hogy az új évi istentisztelet után az ugyanazon egyházközségekhez (filia szorvány) tartozó hívek közül mindazoknak a nevét, akik a közvetlenül megelőző évben az aranykönyvbe bevezetve vannak, az adományok összegének, illetve értékének megjelölésével olvassák fel,

A külön alapítványttevők, ha az aranykönyvbe bevezetve nem volnának is, szintén felveendőök a kihirdetendő névsorba.

A főtanács határozatának megfelelő köszönő iratok lelkész afiai útján fognak az illetékeseknek megküldetni.

A Magyar Unitárius Egyház Képviselő Tanácsának Kolozsvár 1922. december 24-én tartott üléséből.

Ferenc József s. k.
unitárius püspök.

Dr. Mikó Lőrinc s. k.
titkár.

